ÍGY ÉLTÜNK A VAS ÉS ACÉL ORSZÁGÁBAN

Ismeretlen képek az ötvenes évekből

KOSSUTH KIADÓ

A kiadvány megjelenését az 1956-os forradalom és szabadságharc
60. évfordulójára létrehozott Emlékbizottság támogatta

Szerkesztette, a bevezetőket és a képaláírásokat írta
Farkas György

A képek forrásai
Horváth Edit, Képessy Bence, Dr. Király László, Kocsis András Sándor,
Kővári Vera, Pázmándi Péter, Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény,
Pesterzsébeti Helytörténeti Múzeum, Tragor Ignác Múzeum (Vác)

A borítón
Arcképes fővárosi bérlet és bérletszelvény 1956. október hónapra
(Forrás: Képessy Bence)

X 270311

ISBN 978-963-09-8882-7

Minden jog fenntartva. A kötetben szereplő képek felhasználása, utánközlése
egészben vagy részleteiben a kiadó és a jogtulajdonos írásos engedélye nélkül tilos.

© Kossuth Kiadó 2017
© Farkas György 2017
© Horváth Edit, Képessy Bence, Dr. Király László, Kocsis András Sándor, Kővári Vera,
Pázmándi Péter, Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény, Pesterzsébeti Helytörténeti Múzeum,
Tragor Ignác Múzeum (Vác) 2017
Nyomdai előkészítés és borítóterv Veres Ildikó

TARTALOM

ELŐSZÓ 7

A RENDSZER 9

„MUNKA HADÁNAK A LÉPTE DOBOG..." 31

A PESTI FIÚK VÁROSA 37

A VÁROS PEREMÉN 53

NYOMORNEGYED A PROLETÁRDIKTATÚRÁBAN 59

CSALÁDBAN 67

A MAGÁNSZFÉRA 77

ÉLETKÉPEK 91

ELŐSZÓ

A történelem a maga arcára szabja az időt, saját törvényei szerint osztja korszakokra a hónapok és évek rohanó egymásutánját. Az 1900-as éveket beszorította az 1914-gyel beköszönő és az 1990-nel búcsúzó „rövid huszadik századba", nemzeti történetünkbe pedig kitörölhetetlenül beleírta „az ötvenes évek" nevű fejezetet. Hány esztendőre is? Nyolcra, amelyből ráadásul csak hat év jutott az 1950-es évekre. A történelemben valóban egy egész korszakot alkot. És a megélt életben? Mármint azokéban, akik túlélték e kort? Vannak – s talán a társadalom többségére ez áll –, akik nagyjából ugyanúgy forgatták a kezükben a szerszámot vagy nyomták az ekeszarvát a földbe, mint az úgynevezett békeidőkben, és a pufogó propagandaszólamokat harsogó megafonok zaja egyik fülükön be, a másikon ki. Az emberek ugyancsak hatalmas másik tömege azonban fizikailag-lelkileg alaposan megszenvedte azt a nyolc évet.

A történelemkönyvek képeinek elsöprő többsége az eseménytörténet megörökített és fönnmaradt felvételeiből áll össze. Hatvan–hetven év távlatából vizuális emlékezetünk jobbára ezekből a fotókból rakja össze a korszak „filmjét".

Mi elsősorban a személyes sorsok, az élet spontaneitásának pillanatfelvételeire voltunk kíváncsiak, amikor közhírré tettük, hogy várjuk a hétköznapok világában született, eddig publikálatlan fotográfiákat.

Köszönetet mondunk Horváth Editnek, Képessy Bencének, Dr. Király Lászlónak, Kocsis András Sándornak, Kővári Veránák, Pázmándi Péternek, valamint a Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjteménynek, a Pesterzsébeti Helytörténeti Múzeumnak és a váci Tragor Ignác Múzeumnak. A következő lapokon látható összeállítást az ő gyűjteményükből válogatva adhatjuk közre.

A Kiadó

A RENDSZER

Az 1989 előtti hivatalos történetírás 1948-tól, az úgynevezett fordulat évétől számította a Rákosi-rendszer kezdetét, ám a jaltai egyezményt a szovjetek szinte valamennyi megszállásuk alatt álló országban már az előző évben fölrúgták. A szovjet politikai akarat érvényesült minden olyan kérdésben, amelyet Moszkvában úgy ítéltek meg, hogy az a birodalom katonai-biztonsági érdekeit, illetve rövidebb vagy hosszabb távú politikai szempontjait érinti. A magyar politika mozgástere annyiban létezett, amennyiben törekvései ezen a viszonyrendszeren belül, azzal összhangban, esetleg azok mellett érvényesülhettek. Noha már a fegyverzaj elültétől a társadalom szinte egésze számára nyilvánvaló volt, hogy Magyarországon a meghatározó a Szovjetunió befolyása lesz, 1947-ig a megszálló hatalom és politikai ereje, a kommunista párt nagy vonalakban formálisan tartotta magát a Jaltában aláírtakhoz, amely hazánkra a szabad választásokon alapuló demokratikus rendszer kiépítését írta elő. Az 1947. augusztus 31-re kiírt választások előtt a kommunisták a választási törvényben egy sor számukra kedvező változtatást erőszakoltak ki – „fasiszta" jellegűnek minősítve több pártot, indulásukat megakadályozták –, majd az úgynevezett kékcédulás választási csalással becslések szerint 80–120 ezer hamis szavazatot könyveltettek el maguknak.

A hidegháború kiéleződésekor a szovjet modelltől való minden eltérés kockázati tényezővé vált Moszkva szemében. Az ország szovjet mintára történő átalakításában 1948-tól Rákosiék szabad kezet kaptak. Ettől az évtől formálisan is megszűnt a demokrácia, a következő év májusában új, most már szovjet típusú választásokat tartottak, ahol csak egy párt indult, és a lakosság 96 százaléka a Népfront jelöltjeire szavazott. A jelöltek nagyrészt a kommunista párt tagjai voltak, a pártonkívüliek is csak a párt engedélyével kerülhettek a szavazólapra.

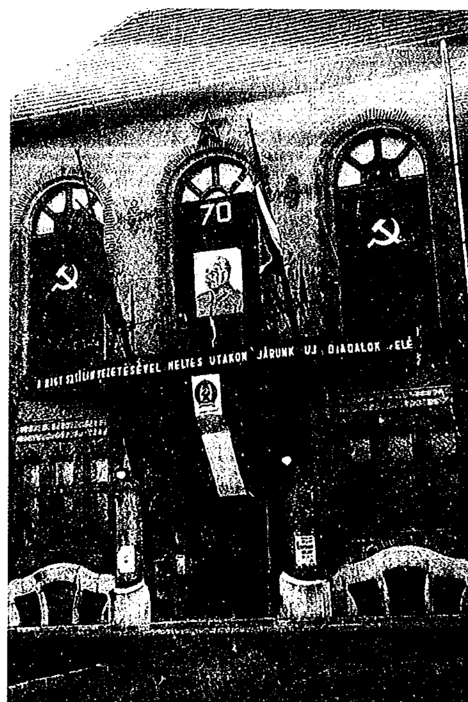
Az Államvédelmi Hatóság a pártállam terrorszervezete lett – mindenütt ott volt, s gondoskodott róla, hogy a diktatúra az államosított gazdaságban, az oktatásban, a tömegtájékoztatásban, a kultúrában ellenhang nélkül érvényesüljön, sőt beférkőzzön a családba és a magánéletbe is. Az osztályellenségnek kinevezett társadalmi rétegeket és egyéneket kitelepítették otthonukból, sokukat munkatáborokba hurcolták, több százukat bírósági színjátékkal vagy anélkül meggyilkolták.

Az erőltetett iparosítás következtében az ötvenes évek elejétől az életszínvonal három éven keresztül visszaesett, ennek következtében a reálbér 1952-ben 20 százalékkal volt alacsonyabb az 1950. évinél. „A szocialista építés" jegyében megváltozó gazdaságpolitikai prioritások miatt a hatalom jelentős jövedelemelvonási rendszert épített ki. Ennek legfontosabb eszközei az alacsonyan tartott bérek, a bérekhez képest magas és gyakorlatilag állandóan emelkedő fogyasztói árak, a drasztikusan növekvő adó- és terménybeszolgáltatási terhek, valamint a jövedelmeket terhelő egyéb elvonások, például a formailag önkéntes, gyakorlatilag kötelezővé tett – békekölcsönnek nevezett – államkölcsönjegyzés voltak.

1955-ben még hatalmas Sztálin-portrék dekorálták a drapériát. A nagygyűlésen Bojtor György, a IX. kerületi tanács elnöke beszél. A tanácselnök viszonylagos elfogadottságot élvezett. Ennek köszönhette, hogy amikor 1956 októberében a Kisgazdapárt fegyveresei el akarták vinni, Bárány János, a kerületi ellenállás egyik tekintélyes személyisége határozott kiállásának köszönhetően békén hagyták. Bárány Jánoson később ez sem segített, a Tutsek-tanács neki sem kegyelmezett – kivégezték
FORRÁS: FERENCVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

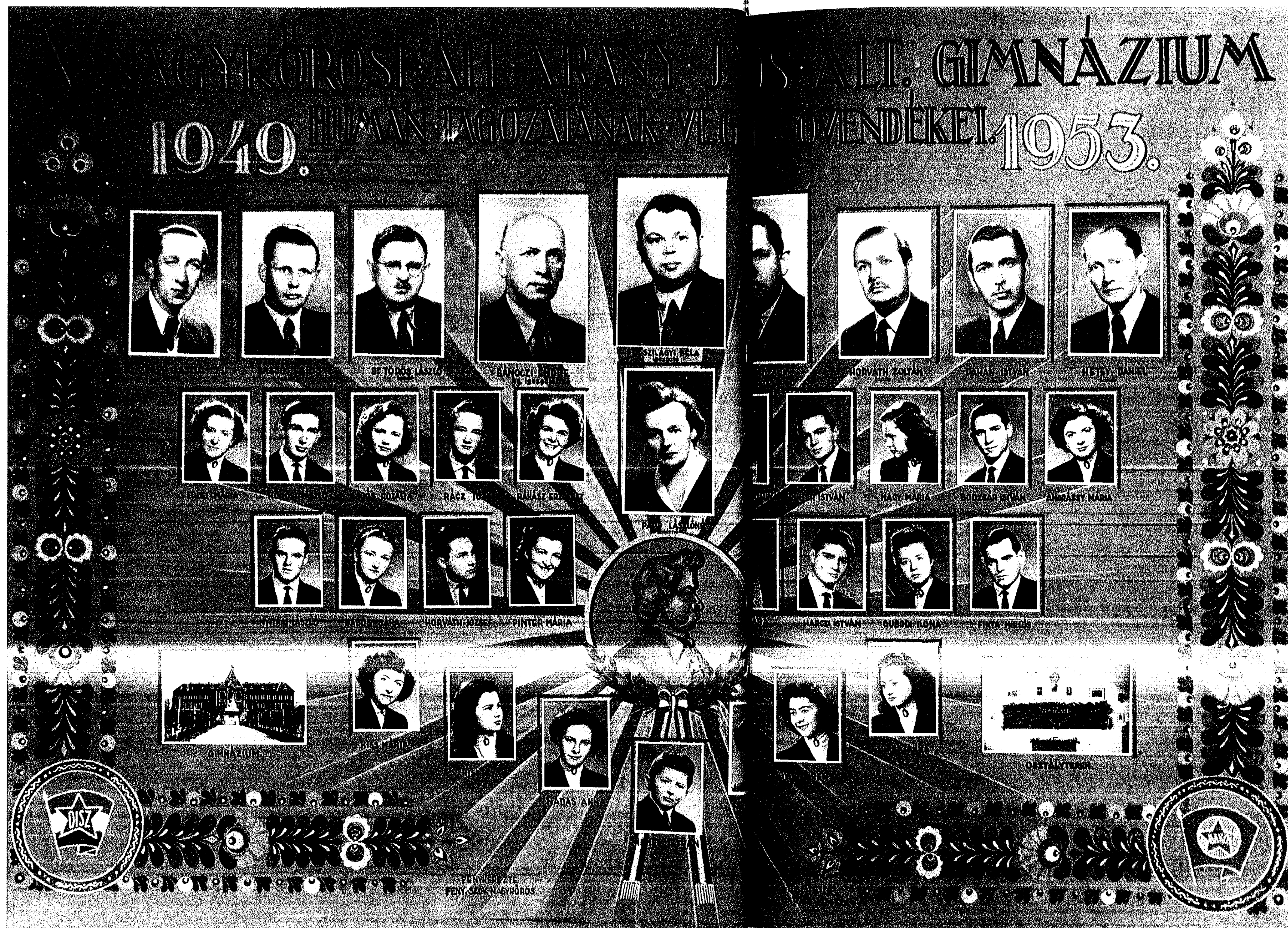
1948 decemberében Sztálin hetvenedik születésnapjára minden közhivatalt, de még a lakóházakat is föllobogózták. Képünkön a pesterzsébeti városháza
FORRÁS: PESTERZSÉBETI HELYTÖRTÉNETI MÚZEUM

Polgári otthon: zongora, terített kávéasztal, finomságokra kész konyha – mintha a boldog békeidőkben élnénk. Mindez persze a mesevilágban 1953-ban, Pesterzsébeten. Életkép a Vörösmarty utcai óvodából. A kapun kívül élelmiszerhiány és jegyrendszer
FORRÁS: PESTERZSÉBETI HELYTÖRTÉNETI MÚZEUM

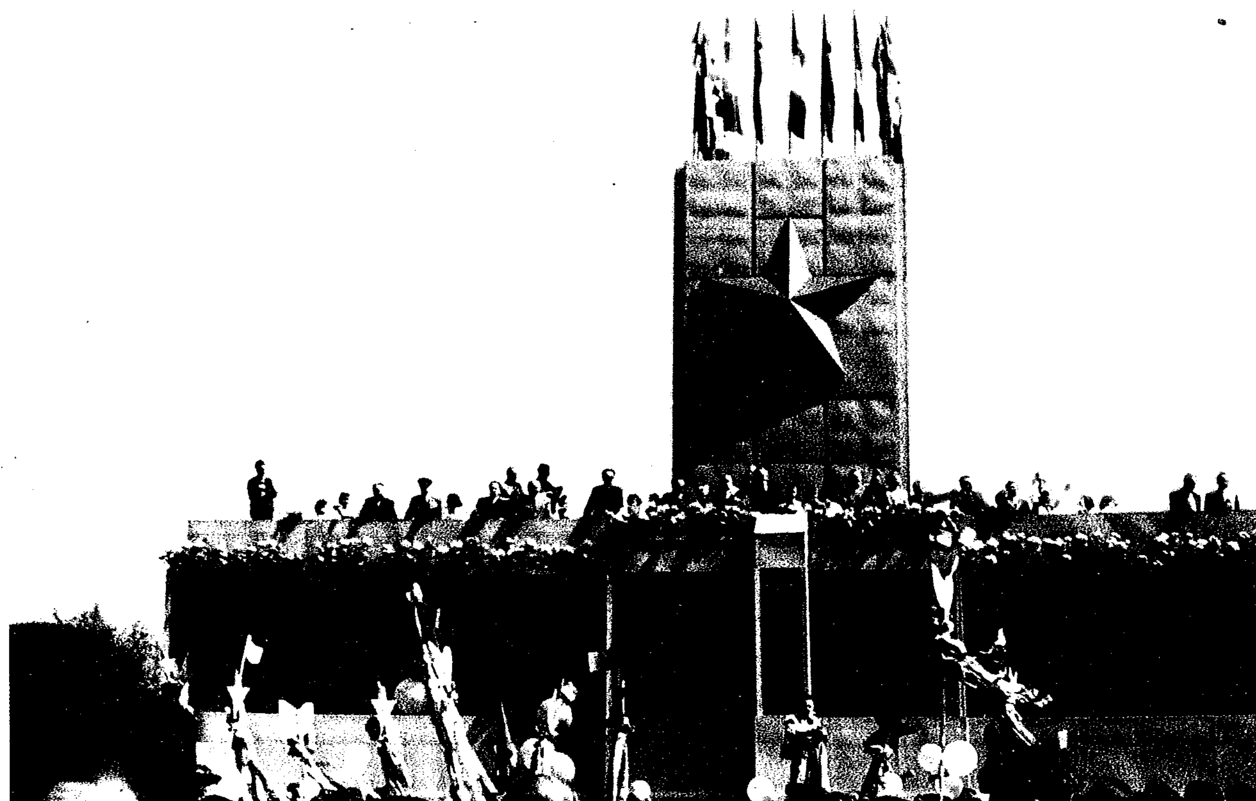

A világháború előtti arányokhoz képest az ötvenes évekre kb. kétszeresére nőtt az általános iskolai oktatásban részt vevők száma – ez tükröződött az új iskolák számának növekedésében is. Ez a kép 1953 nyarán készült – az iskola szeptemberben már diákokat fogadott
FORRÁS: PESTERZSÉBETI HELYTÖRTÉNETI MÚZEUM

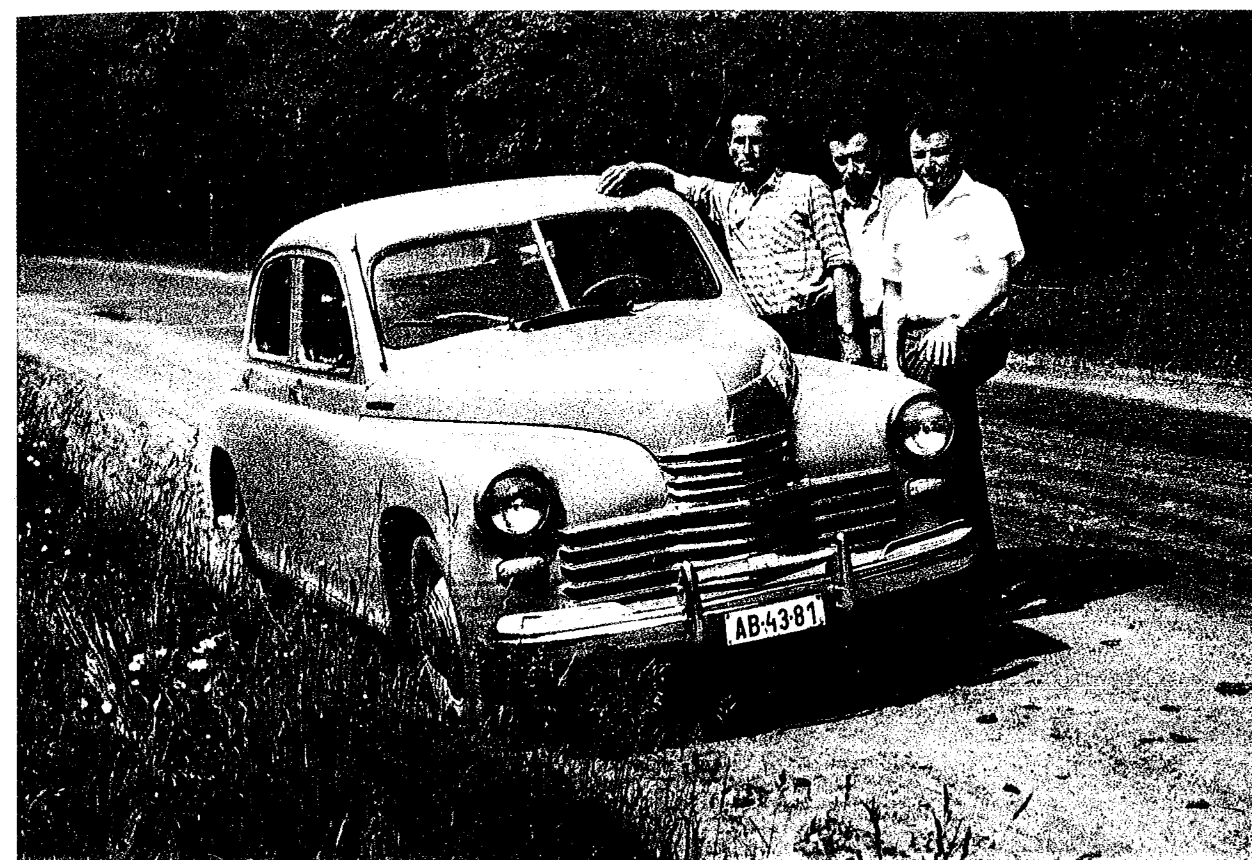
GIMNÁZIUMI ÉRETTSÉGI TABLÓ
Az ötvenes évek egyik legnagyobb eredménye valóban az oktatásügyben végbement nagyarányú fejlesztés volt. Míg az 1937/38-as tanévben 50 ezer diák látogatta a középiskolákat, 1950/51-ben ennek a kétszerese, 1955/56-ban már 120 ezer. A felvételnél szigorúan érvényesítették az úgynevezett származási arányt – például a forradalom évében a 120 ezer diákból 72 ezer számított munkás- vagy parasztszármazásúnak. 1949-ben valamennyi középiskolát gimnáziummá szervezték át. Létrejöttek az általános gimnáziumok humán és reál (természettudományos) tagozattal. Ahol lehetett, külön fiú- és leánygimnáziumokat működtettek, viszont lányok beiratkozhattak fiúgimnáziumba ott, ahol csak egyetlen fiúgimnázium működött. 1949 őszétől az orosz kötelező idegen nyelvként tanulták az általános iskola felső tagozatán, a középiskolákban és a felsőoktatásban
FORRÁS: PÁZMÁNDI PÉTER

Május elsejei hódolat a hatalomnak egy nagyvárosban, 1954-ben. Május elseje kitüntetett ünnepnek számított az egész államszocializmus idején. Nem volt ugyan olyan elsődleges politikai karaktere, mint április 4-ének, illetve november 7-ének, régebbi és mélyebb gyökerei voltak, ráadásul nemzetközi munkásmozgalmi ünnep volt. Már 1945-ben több mint fél évszázados hagyománnyal bírt, tehát nem számított szovjet importnak.

A kultusza az ötvenes években azonban főleg Budapesten fölöttébb megterhelő volt. „A dolgozók színpompás felvonulására" – e közhely nélkül nem létezett „munka ünnepe" – nemcsak illett, hanem szinte kötelező volt elmenni. Korai fölkelés, több órás várakozás vagy esőben, vagy tűző napon, majd csigatempóban az indulás, hogy mosolygó arccal integessünk a Sztálin-szobor mellvédjén unottan ácsorgó vezetőknek.

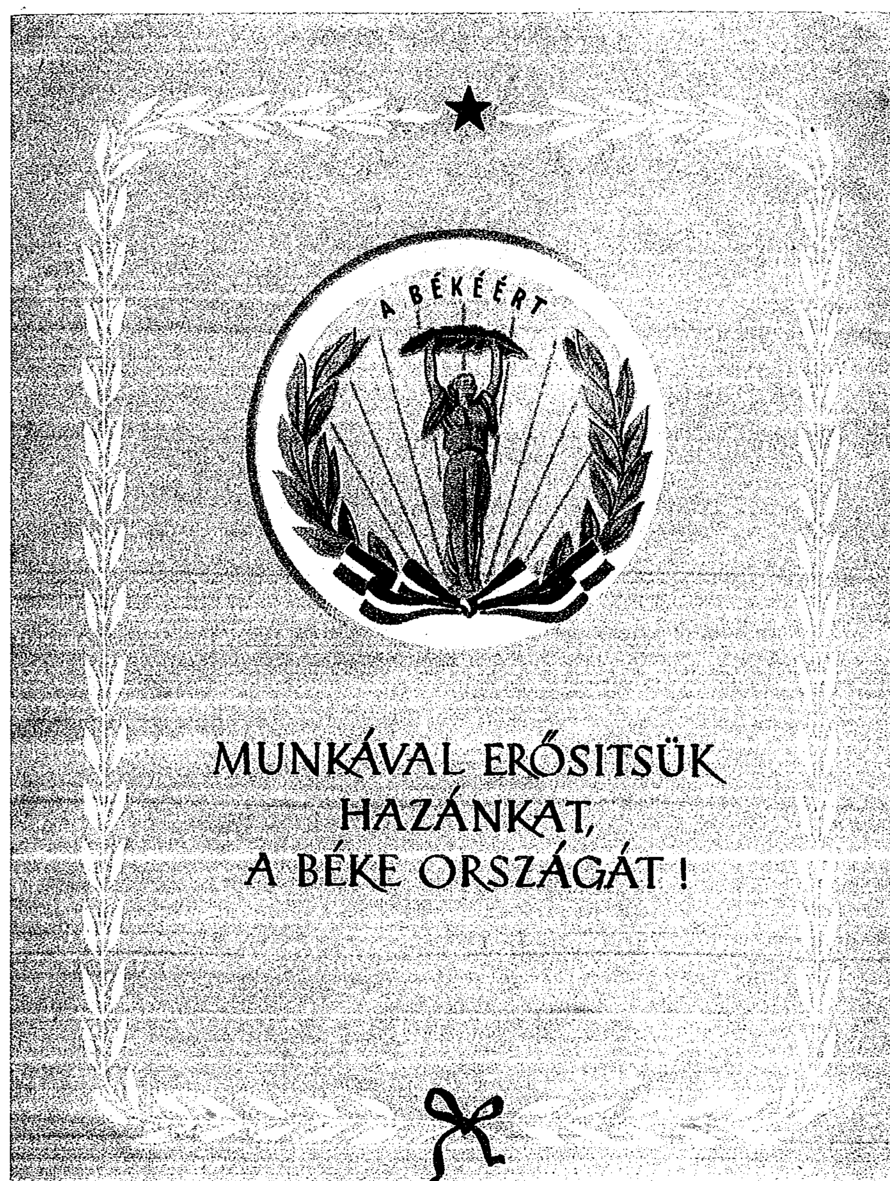
Az igazsághoz hozzátartozik, hogy a felvonulást követő majális – a fővárosban főképpen a Városligetben és a hűvösvölgyi Nagyréten – rendszerint valóban vidám népünnepély volt
FORRÁS: PÁZMÁNDI PÉTER

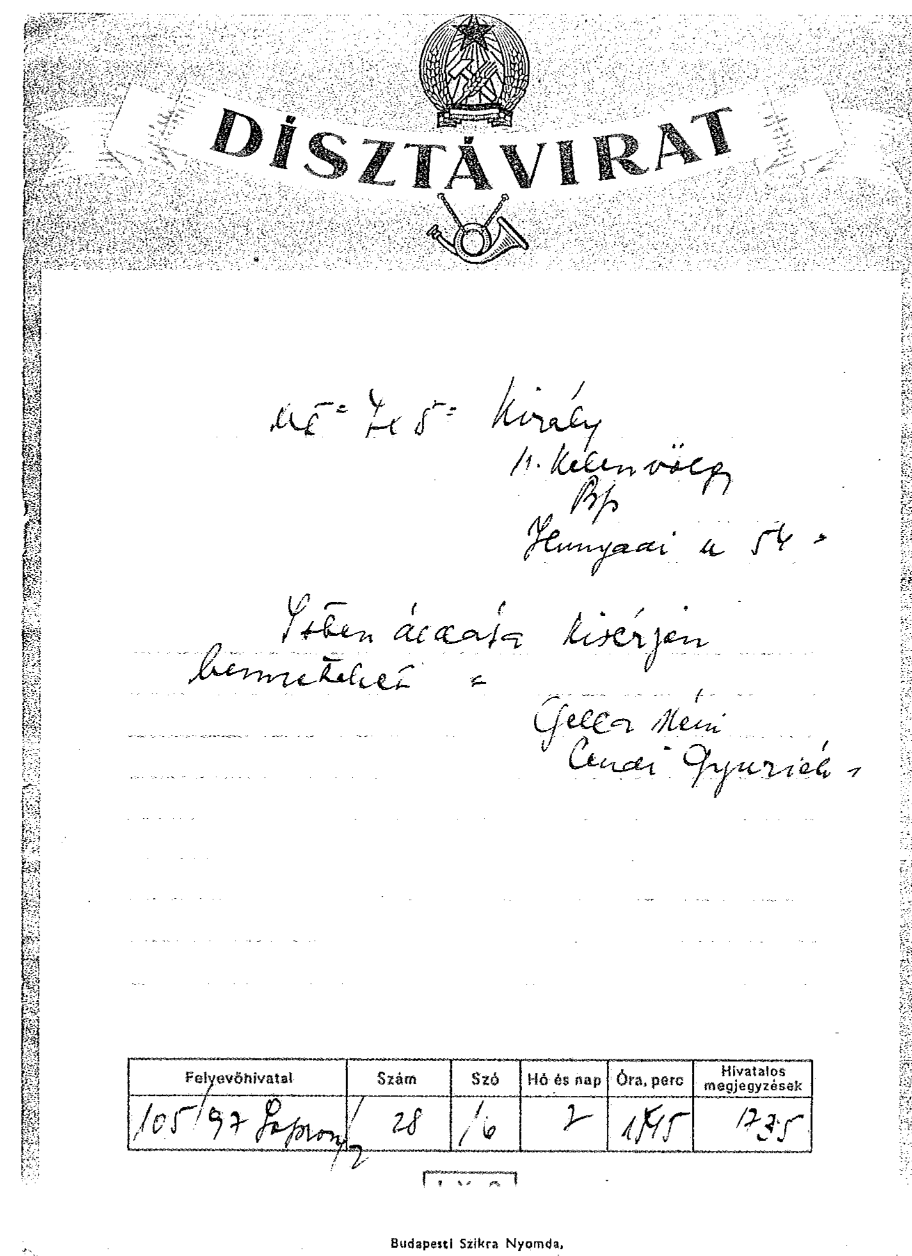
Vidéki kiküldetésen 1957-ben. Méghozzá állami vállalattól. A rendszámok világosan eligazítottak a kocsi hovatartozásáról. A szimpla „A" jelzésűek és jobbára impozáns méretű benzinfalók miniszteriális kocsik voltak, az „AB" rendszámúak tulajdonosa az állam volt, a „B" a pártot, s ha egyéb betű is párosult hozzá, az az úgynevezett társadalmi szervezeteket és a nem állami vállalatokat jelezte
FORRÁS: PÁZMÁNDI PÉTER

BRIGÁDGYŰLÉS
Miután a munkásság hagyományos tiltakozási formája, a munkabeszüntetés az államosított iparban államellenes szervezkedésnek minősült, a munkások kénytelenek voltak más eszközökkel demonstrálni helyzetük romlását. Csakhogy az államhatalom e formákat is drákói szigorral üldözte. A munkahelyéről mulasztó, a magasra srófolt normát nem teljesítő munkás „tervbűntettet" követett el, ha éppen nem „szabotázsnak" minősülő cselekményt. 1951-től büntették a munkahely önkényes megváltoztatását is – ezzel próbálták kivenni a munkások kezéből a szinte legrégebbi s legutolsó lehetőséget, a munkahely-változtatását. Bár ezekben az években „önkényes kilépésért" több tízezer elmarasztaló ítélet született, a titkos statisztikák kimutatták, hogy az önkényes munkahely-változtatók száma ennek sokszorosára rúgott. A munkahelyeken – még az értelmiségi munkakörökben is – a dolgozókat brigádokba szervezték, amelyek azután munkaversenyekben bizonyították elkötelezettségüket
FORRÁS: PÁZMÁNDI PÉTER

A dísztávirat nyitó oldala és az Isten áldását kérő szöveg – tartalom és forma nagyobb ellentétben aligha lehetne
FORRÁS: DR. KIRÁLY LÁSZLÓ

DÍSZTÁVIRAT

[illegible] Király
[illegible]
Bp.
[illegible] u. 54.

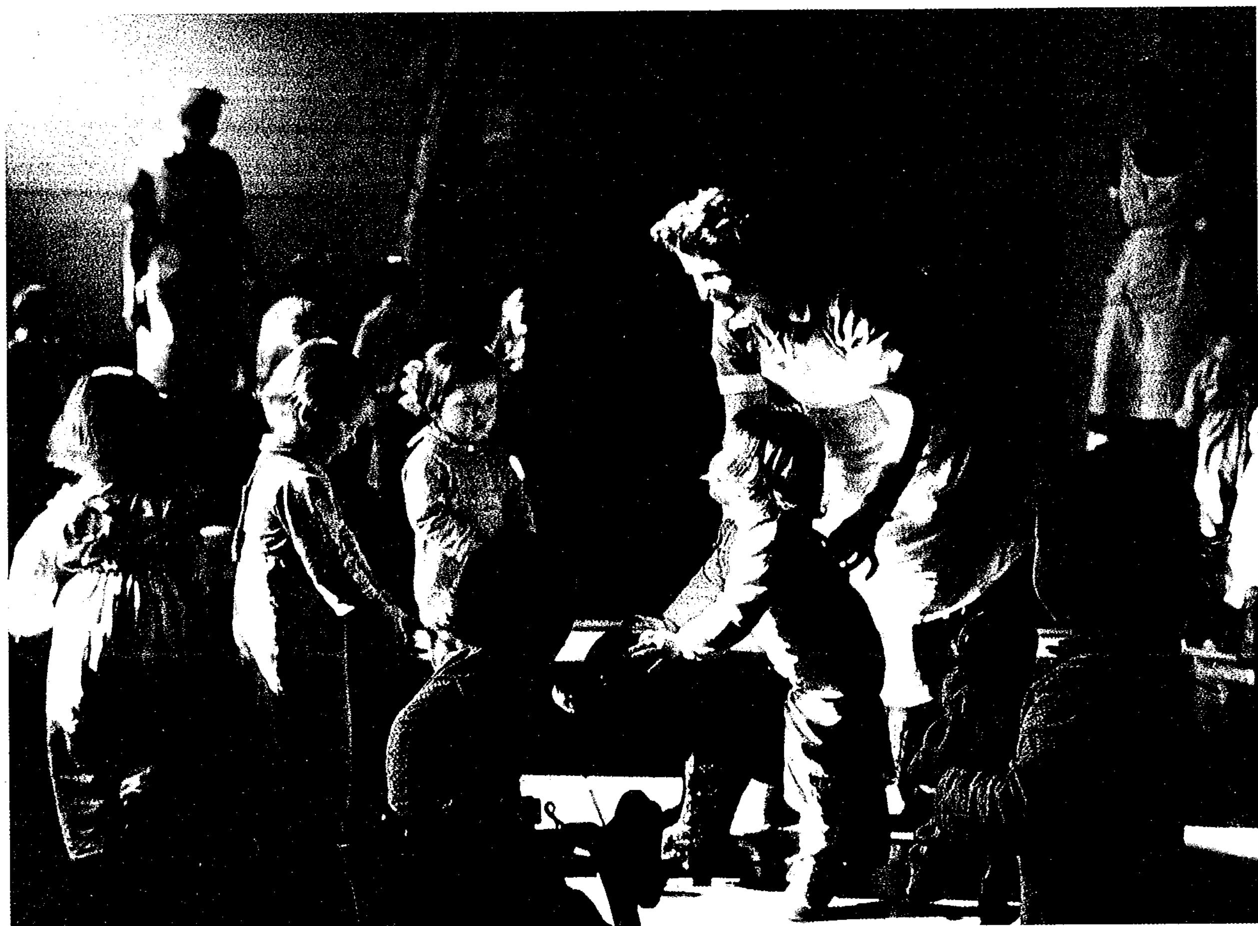
Isten áldása kísérjen [illegible]
[illegible] Gyuriék

Felvevőhivatal	Szám	Szó	Hó és nap	Óra, perc	Hivatalos megjegyzések
105/97 Sopron/2	28	16	2	1415	1235

Budapesti Szikra Nyomda.

Georgi Dimitrov emlékérem. A bolgár pártfőtitkár halálára adták ki. A kommunista mozgalom ikonikus figurája – Hitler a Reichstag-perben citálta bíróság elé – 1949 júniusában rejtélyes módon, hirtelen halt meg Moszkvában
FORRÁS: FERENCVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

Gyermekek és gondozóik az óvodában. Az ötvenes években ismeretlen volt a férőhelyhiány, főleg azért, mert már a közepes méretű üzemeknek és intézményeknek is volt saját bölcsődéjük és óvodájuk
FORRÁS: FERENCVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

Kisgyermekek az üzemi óvoda napközijében 1950-ben
FORRÁS: PESTERZSÉBETI HELYTÖRTÉNETI MÚZEUM

A szolgáltatásokban a döntő szerepet továbbra is a „magánszektor" játszotta
FORRÁS: FERENCVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

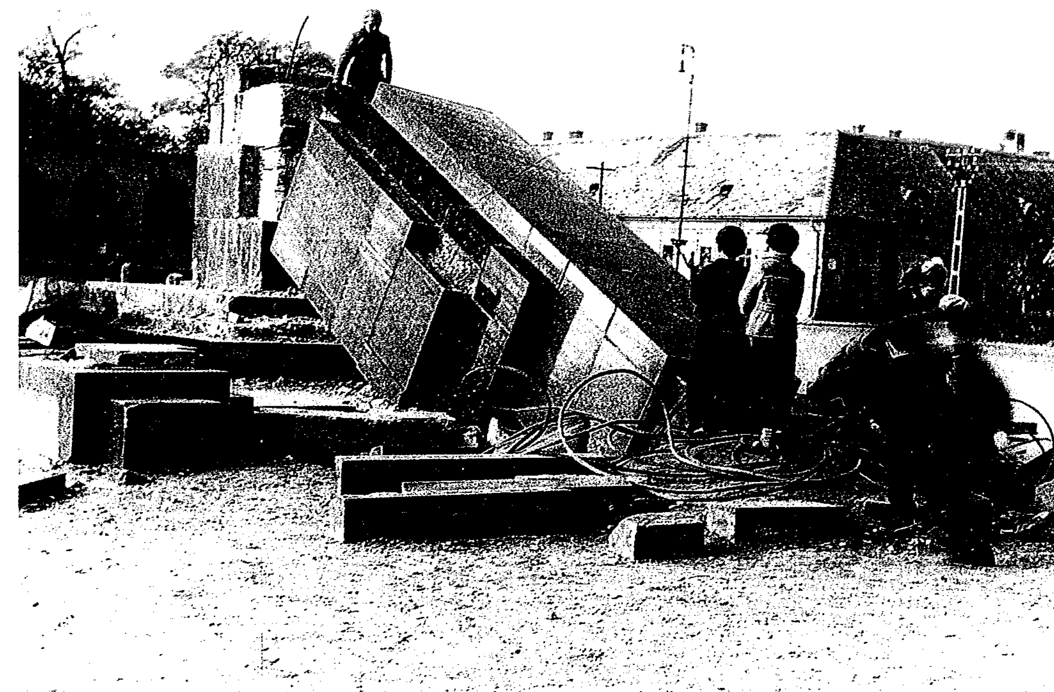
Az ötvenes években a keleti és nyugati fiatalok kizárólag a Világifjúsági Találkozókon (közkeletű rövidítéssel VIT-eken) találkozhattak. A Demokratikus Ifjúsági Világszövetség által szervezett világtalálkozók közül a legnagyobb az 1957-es moszkvai volt: 131 országból harmincnégyezren gyűltek össze. 1949-ben Budapest volt a házigazda
FORRÁS: FERENCVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

Liszt, cukor és konzervek – az ötvenes évek alapélelmiszerei. Sok áru nem volt az üzletekben, de a belépés és a távozás rendjére ügyelni kellett
FORRÁS: FERENCVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

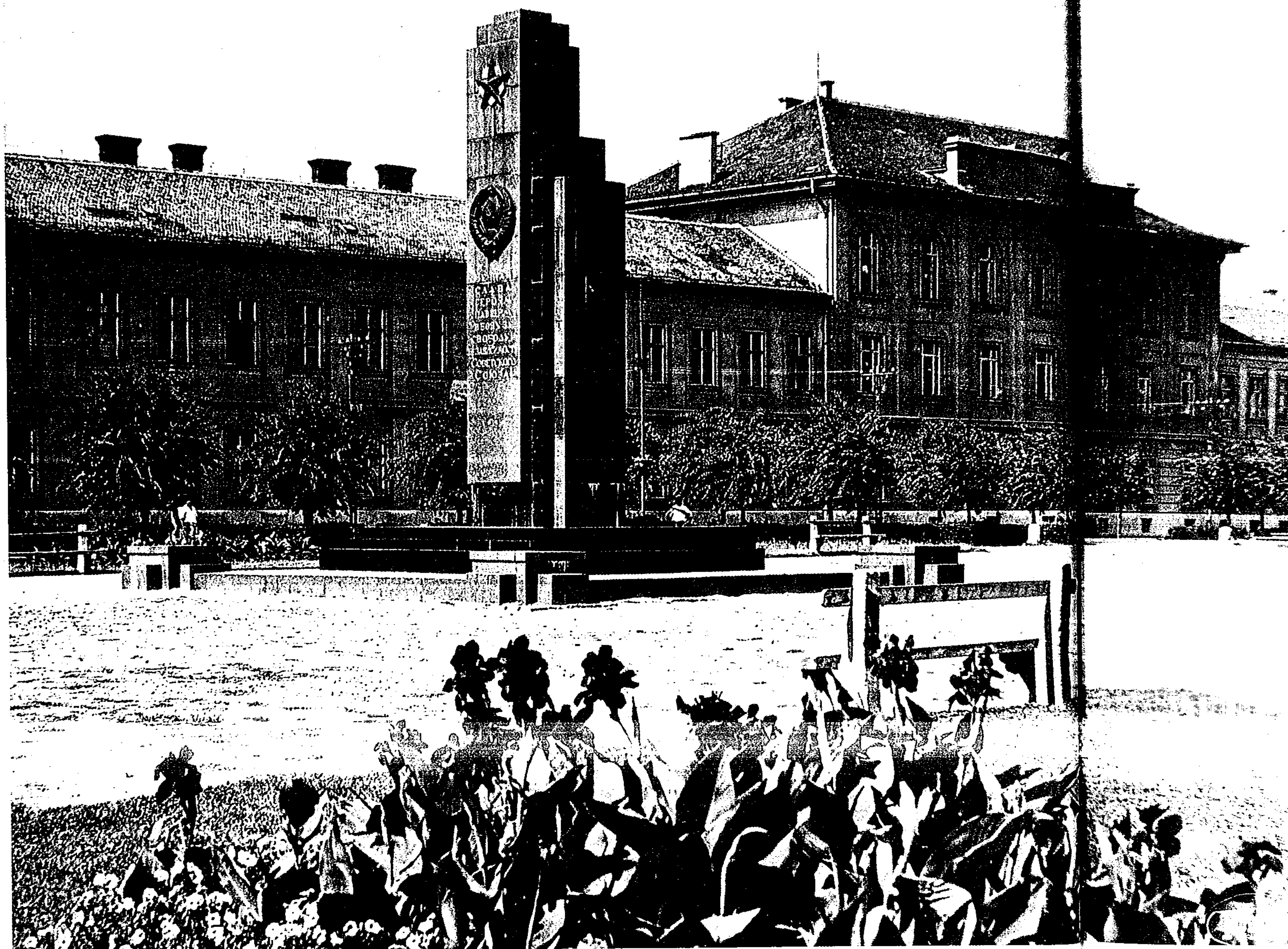
A ledöntött Sztálin-szobor egy darabja
FORRÁS: KÉPESSY BENCE

A röpke békeidők – békenapok – Vácott. Az ország egyik legszebb terén, a Konstantin téren, a katedrálissal szemközt fölállított szovjet emlékművet a forradalom napjaiban a tömeg lerombolta. A kőtömböket a gyerekek csúszdának használták
FORRÁS: TRAGOR IGNÁC MÚZEUM (VÁC)

Jelképek metamorfózisa. A szocialista rendszer sokat nem tett hozzá a századfordulón épült iskolaépülethez – ráakta a vörös csillagot. Egy hosszabb létra és a pedellus kalapácsa elegendő volt az eltávolításához
FORRÁS: TRAGOR IGNÁC MÚZEUM (VÁC)

A szovjet hősi emlékmű a váci Konstantin téren 1956 nyarán
FORRÁS: TRAGOR IGNÁC MÚZEUM (VÁC)

Gyerekek a ledöntött Konstantin téri szovjet emlékművön
FORRÁS: TRAGOR IGNÁC MÚZEUM (VÁC)

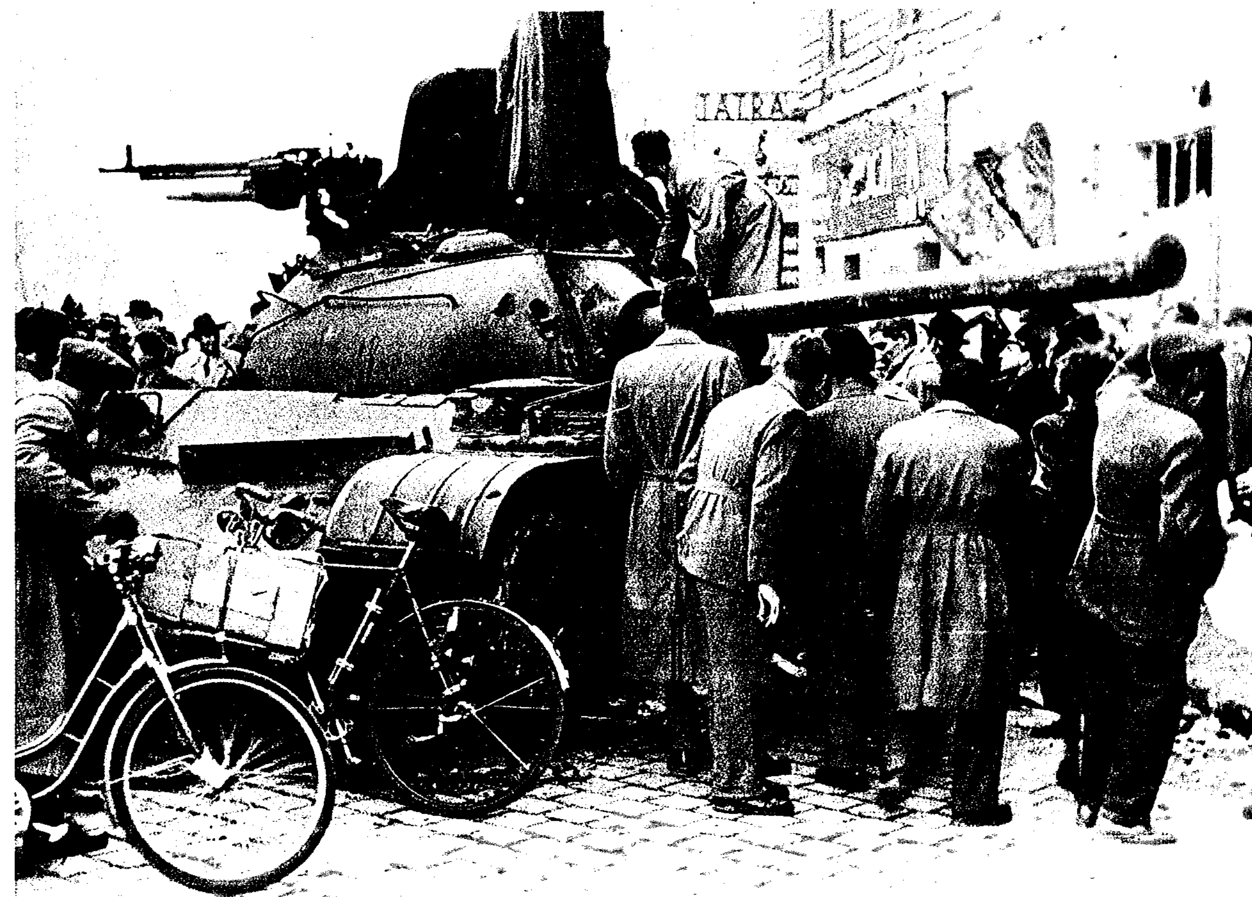
Változó kisvárosi képek. Majd' minden városnak föl kellett állítania a maga szovjet emlékművét. A legtöbbjüket októberben lerombolták
FORRÁS: TRAGOR IGNÁC MÚZEUM (VÁC)

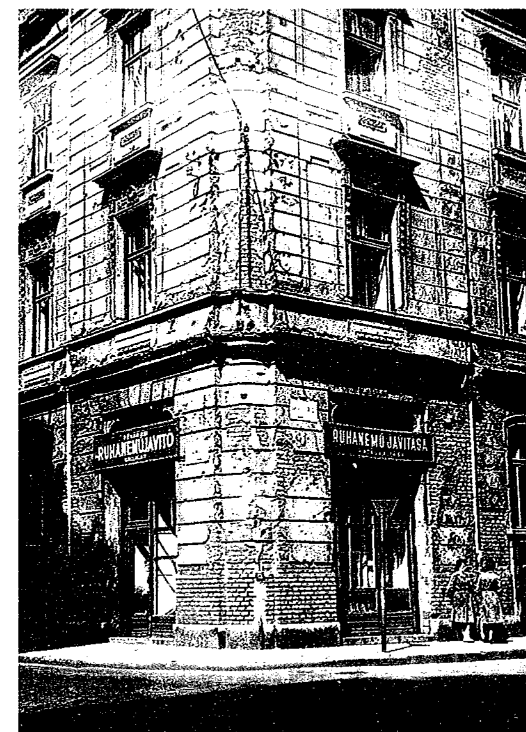
Politikai brosúrákat dobálnak ki a polcokról a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár egyik fiókkönyvtárából
FORRÁS: PESTERZSÉBETI HELYTÖRTÉNETI MÚZEUM

Bezárt könyvesbolt 1956 októberében
FORRÁS: PESTERZSÉBETI HELYTÖRTÉNETI MÚZEUM

Szovjet harckocsi „katasztrófaturistákkal" a pesterzsébeti Tátra mozi előtt
FORRÁS: PESTERZSÉBETI HELYTÖRTÉNETI MÚZEUM

Összeérnek a háborús nyomok. A Mátyás téri ház falát együtt csúfítják a második világháborús és az 56-os golyónyomok
FORRÁS: FERENCVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

1956 októberében sorra foglalták vissza a helyüket a régi egyházi vezetők. A reformátusoknál Ravasz László tért vissza Budapestre, az evangélikusoknál Ordass Lajos a fővárosi püspöki hivatalába. A katolikus egyházi vezetők esetében nehezebb volt a visszatérés, mivel Mindszenty József Felsőpetényben volt őrizetben, Pétery József váci megyéspüspök Hejcén, Észak-Magyarországon, a Római Katolikus Szeretetszolgálat legeldugottabb otthonában töltötte házi őrizetét, ahová bírósági ítélet nélkül került 1953 húsvétján. A püspök október 29-én tért vissza Vácra, ahol hatalmas tömeg fogadta
FORRÁS: TRAGOR IGNÁC MÚZEUM (VÁC)

Forradalmárok ünnepélyes temetése 1956. október 31-én Pesterzsébeten
FORRÁS: PESTERZSÉBETI HELYTÖRTÉNETI MÚZEUM

„MUNKA HADÁNAK A LÉPTE DOBOG…"

Nem valószínű, hogy 1948 és 1956 októbere között akár egyetlen nap is akadt, amelyen a rádióból vagy a munkahelyek hangszóróiból ne hangzottak volna föl a *Bécsi munkásinduló* hangjai – a harmincas években született mozgalmi dal egy ideig a Vörös Hadsereg hivatalos indulója is volt.

A nagybetűs MUNKA a gumibot mellett az osztályharc legfőbb eszköze lett. A munkaszervezés elmaradhatatlan eleme volt a munkaverseny, a teljesítményfelajánlás. A mintát természetesen itt is a nagy Szovjetunió szolgáltatta, ahol a sztahanovista mozgalmat 1935-től vezették be. Nálunk Sztálin 70. születésnapjára munkafelajánlási mozgalom indult a párt határozata értelmében 1949. október 28-tól december 21-ig – ez jelentette a magyarországi sztahanovista mozgalom kezdetét. A propaganda szerint persze korántsem szervezett folyamatról volt szó, hanem egyéni kezdeményezések láncolatáról. 1950-től már nem is élmunkás-, hanem sztahanovistajelvényeket osztottak a munkában élen járóknak. 1948 és 1950 között 16 ezer élmunkásjelvényt, 1950 és 1953 között 115 ezer sztahanovista oklevelet osztottak ki.

A munkásságot a kommunista propaganda „uralkodó osztályként" határozta meg, a munkások bérszínvonala érte el elsőként és jószerével egyedüliként a háború előtti évek szintjét. A sztálinizmus legkeményebb éveiben az üzemi munkások a jelszavakon kívül nem sok jelét tapasztalhatták annak, hogy ami zajlik, az nemcsak a nevükben, hanem őértük történik. Legtehetségesebb és a párthoz leghűségesebb képviselőiket „kiemelték", s akár gyárigazgatók, miniszteriális tisztviselők is lehettek, de ez a csoport elenyésző kisebbség maradt. A funkcionáriussá válók hamar elfelejtették, honnan jöttek. Akik munkások maradtak, nem sokat köszönhettek az új rendszernek. A negyvenes évek végén a legtöbb munkahelyen bevezették a teljesítménybérezést, s ezt követően állandóan emelték a normákat.

A munka feltételei szinte mindenütt romlottak. Az ötvenes években – néhány kirakatba emelt állami nagyberuházás kivételével – elhanyagolták a munkavégzés elemi higiéniai és biztonsági feltételeit. Miközben a munkáslétszám mindenütt emelkedett, a legtöbb helyen az új műhelyeket, csarnokokat úgy helyezték üzembe, hogy hiányoztak az öltözők, zuhanyozók, sőt a mellékhelyiségek, nem vették figyelembe az esetleges káros anyagokat, a zajártalmat stb. A pihenéshez való jog többnyire papíron maradt, hiszen a túlfeszített terveket csak állandó kényszerű túlórázással lehetett teljesíteni. Összességében a munkásság helyzete leginkább a kapitalizmus hőskora, az eredeti tőkefelhalmozás proletárjainak helyzetéhez hasonlított, és semmi köze nem volt egy „munkásállam" ideálképéhez. Az egyetlen pozitív fejleményt a negyvenes évek végén még mindig számottevő munkanélküliség teljes megszűnése jelentette – az erőltetett iparosítás jelentős többletmunkaerőt igényelt, s fordítva, elsősorban a munkaerő számbeli növekedése adta a gazdasági növekedés legfőbb hajtóerejét.

Ennek ellenére a párt szigorú ellenőrzése alatt álló sajtó és rádió semmi másról nem szólt, mint a sikerekről, semmi másról nem dalolt, mint a párt, Sztálin és Rákosi iránti háláról és szeretetről. Látszólag soha nem látott egység valósult meg ebben az elkötelezettségben, mert az ellenőrzés és a terror egyetlen disszonáns hangot sem engedélyezett.

Ó, a Budapesti Vegyiművek – Hungária Vállalat Illatos úti telepe! A 2016-os év legnagyobb hazai környezetszennyezési botránya: a sok évtizedes hulladék teljes méregtelenítésének árát 2 milliárd forintra becsülik.

1956-ban, amikor e kép készült, a sósavat még demizsonokban szállították. Hazánk első nehézvegyipari vállalatát 1890-ben alapították, s később Hungária Műtrágya-, Kénsav- és Vegyipari Részvénytársaság néven működött tovább. A Kén utcai mellett 1936-ban kezdték meg az Illatos úti telep építését, amely a második világháború alatt szinte teljesen megsemmisült. Az 1949. évi államosítás után az egyes telephelyek különváltak, majd 1962-ben a Kén utcai Budapesti Kénsavgyár és az Illatos úti Hungária Vegyiművek Budapesti Vegyiművek néven újra egyesült

FORRÁS: FERENCVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

Ásó és csákány – hatvan éve ezek voltak az útépítés legismertebb eszközei

FORRÁS: FERENCVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

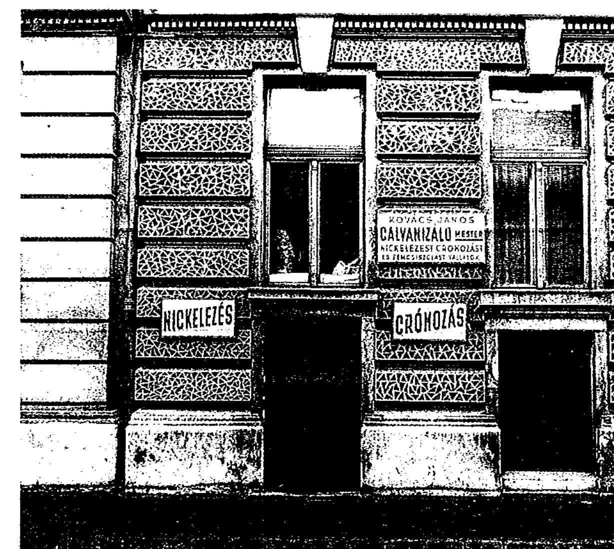
Csomagoló asszonyok a Gschwindt Likőrgyár ferencvárosi palackozóüzemében. A gyár egyike a magyar ipar nagy sikertörténeteinek. 1854-ben Gschwindt Mihály az Üllői úton alapított egy ecetgyárat, amelyet 1864-ben Gschwindt-féle Szesz-, Élesztő-, Likőr- és Rumgyár Rt. néven részvénytársasággá szervezett át. Az '56-os forradalom legemblematikusabb helyén, a mai Corvin mozi helyén működő gyárat az 1910-es években a városrendezési tervek nyomán kiköltöztették. 1951-ben államosították, és a gyár európai viszonylatban is színvonalasnak volt mondható

FORRÁS: FERENCVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

Két technológiai korszak együttélése: a viszonylag korszerű üzemben a század második felére kevéssé jellemző demizsonokba töltik az italt

FORRÁS: FERENCVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

Galvanizálóműhely egy ferencvárosi szuterénben

FORRÁS: FERENCVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

Rákosi – már a maga korában is ironikusan idézett – elhíresült mondása volt: „a vas és az acél országa leszünk". Vasöntés a motoröntvénygyárban 1953-ban

FORRÁS: PESTERZSÉBETI HELYTÖRTÉNETI MÚZEUM

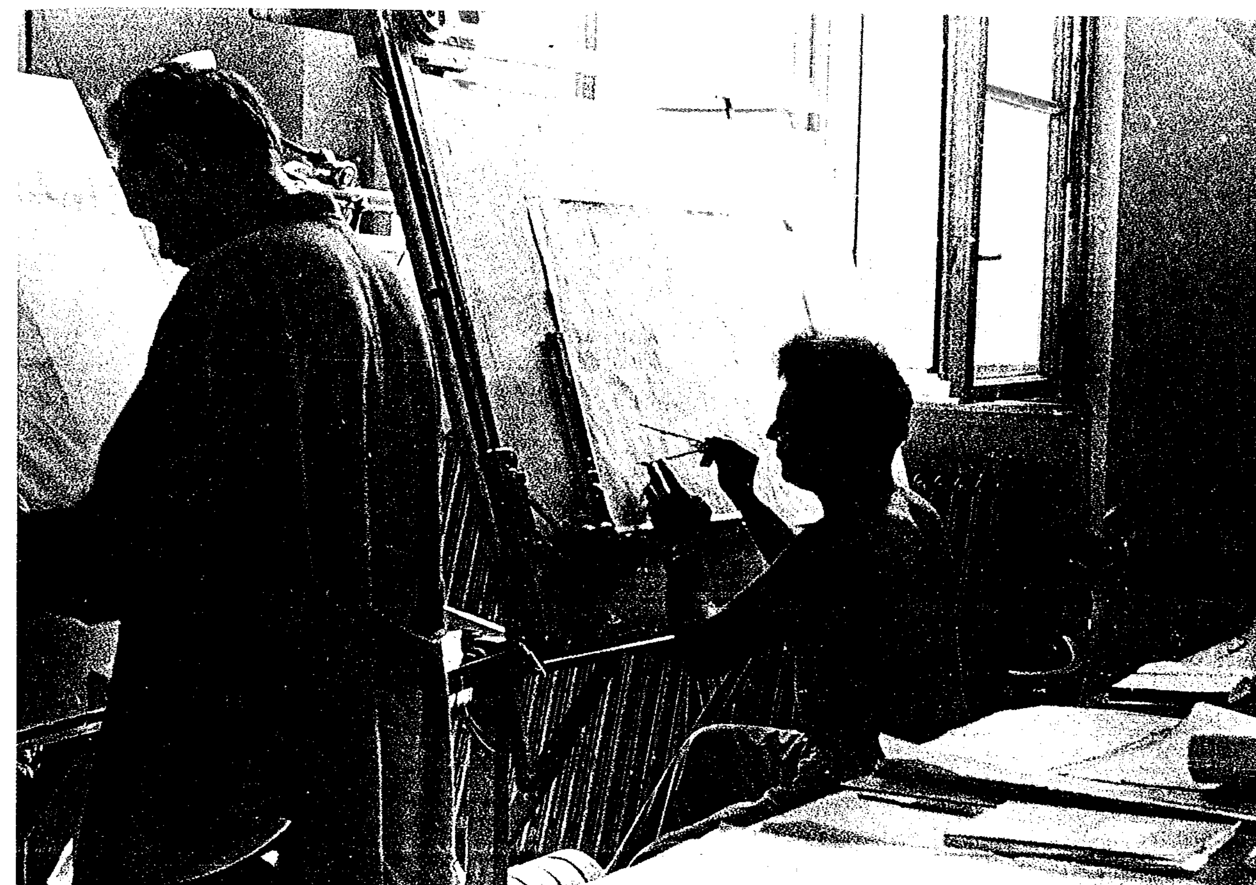

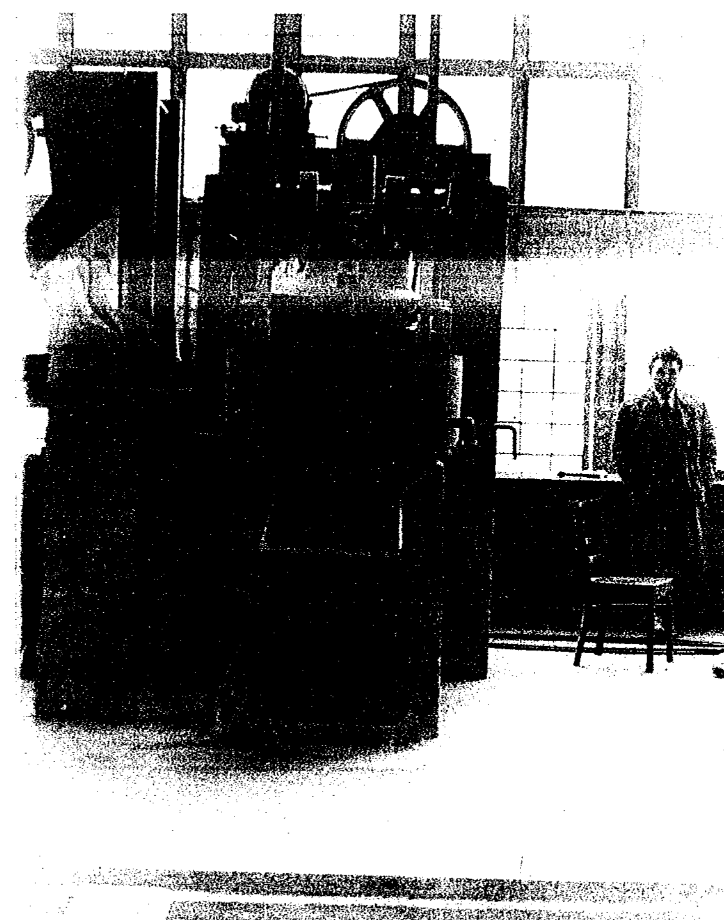
1945-ben az értelmiségiek száma óvatos becslések szerint körülbelül félmillióra volt tehető.

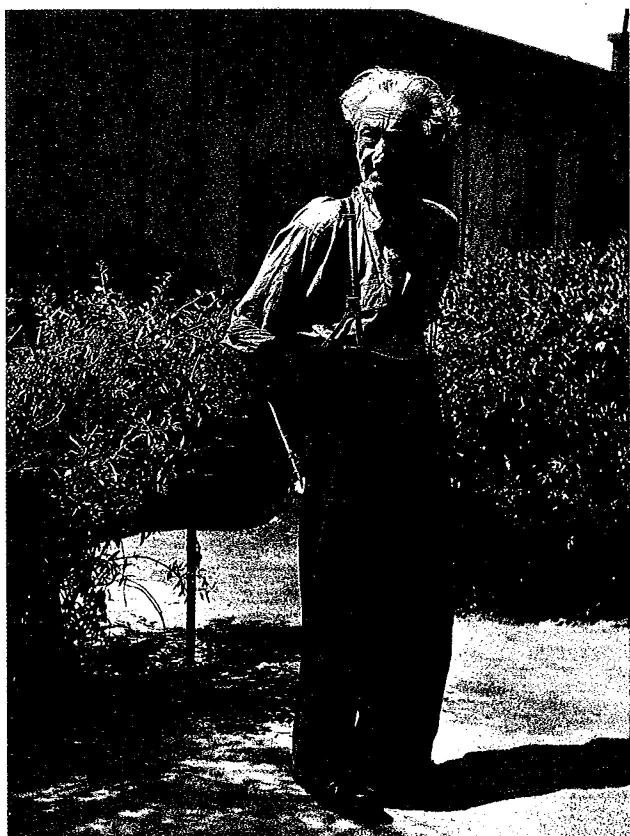
A rendszer az ország lakosságának zömét korántsem tudhatta meggyőződéses hívének. Ellenfelei közé számította többek között az értelmiség nagy részét is. A szellemi élet uniformizálásában a Magyar Dolgozók Pártjának vezetése odaadó segítőtársra lelt a kommunista értelmiségben. Az 1948 utáni években ugrásszerűen megnőtt a munkás- és parasztszármazású fiatalok aránya a közép- és felsőfokú iskolákban. A gigantikus méretű iparosítás mérnököket, technikusokat kívánt. Sokan a Szovjetunióban folytatták tanulmányaikat. Őket azzal a céllal küldték ki, hogy hazaérvén átvegyék a tudományos és a művészeti élet irányítását.

A régi értelmiség jobbik esetben a megtűrt kategóriába került, a rosszabbik esetben a „burzsoá csökevény", „a szocializmus ellensége" bélyeget kapta. Gyermekeik akkor sem voltak méltóak a továbbtanulásra, ha kitűnő bizonyítványuk volt

FORRÁS: PÁZMÁNDI PÉTER

Iparosok. Na jó, kisiparosok.
Vajon mi lehetett a műhelyajtó mögött...?
FORRÁS: FERENCVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

A PESTI FIÚK VÁROSA

A forradalom napjainak legtöbb és leghevesebb fegyveres összecsapása az Üllői út két oldalán elterülő városrészben zajlott, javarészt a Ferencváros és a „nyócker" egy-egy részén. A fegyveres felkelés legnagyobb ereje a Corvin közben bontott zászlót, de az ellenállásban jelentős szerepe volt a Práter utcában berendezkedő csoportoknak, a Kisfaludy utcai csapatnak. Az Üllői út másik oldalán, a Középső-Ferencvárosban három nagyobb és több kisebb felkelőcsoport alakult.

Ismeretes, hogy a főleg fiatal munkásokból kikerülő fegyveresek jelentékeny része ugyanezen a környéken élt, s a spontán szerveződésben e körülménynek fontos szerepe volt. A fegyveres csoportok között sajnos nem volt rendszeres kapcsolattartás, rendszerint egymástól függetlenül támadtak rá a szovjet tankokra. Az egységes irányítás – amely a Corvin köz közvetlen környezetében harcoló csoportok között azért időnként működött – nemcsak az ellenállás hatékonyságára hatott ki, hanem tovább növelte a súlyos véráldozatokat is.

Az ellenállók társadalmi összetétele élesen cáfolja a Kádár-rezsimnek azt a sokáig hangoztatott hazugságát, hogy a népi hatalom ellen „horthysták", a népi hatalom esküdt ellenségei fogtak fegyvert.

Képösszeállításunkban elsősorban azokat a felvételeket adjuk közre, amelyek a Ferenc körút és a mai Haller utca (akkoriban Hámán Kató útnak nevezték) közötti Középső-Ferencváros akkori képéről adnak tanúvallomást. Ez a városrész az első világháború korában, majd különösen az 1930-as évektől, a gazdasági világválság idején vált nyomorúságos környékké. Érintetlenül megmaradtak a századfordulón épített bérkaszárnyák, barakklakások, s ugyancsak fönnmaradtak a szinte falusias, földszintes házsorokból álló utcák is.

A budapesti városrehabilitáció egyik legelső és legsikeresebb vállalkozása a IX. kerület újjáépítése volt. Az Angyal utca 37. belső udvara ezt a képet mutatta a forradalom évében. Nem mellesleg ezekben a házakban kisebb – és sajnos egymással nem mindig összehangoltan működő felkelőcsoportok működtek. A IX. kerületiek november 4. után az óriási túlerővel szemben négy napig tartották magukat
FORRÁS: FERENCVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

Egy utcával arrébb – egykori üzlethelyiség a Bokréta utca 13.-ban
FORRÁS: FERENCVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

Kertes házak az Ernő utcai telepen az 1950-es években
FORRÁS: FERENCVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

Lakótelepi lépcsőház bejárata a Szamuely utca 37. szám alatt. Az utca 1990-ben kapta vissza eredeti nevét: 1885-ben nevezték el Lónyay Menyhértről, egykori miniszterelnökről, aki a Magyar Tudományos Akadémiának is elnöke volt 13 éven át
FORRÁS: FERENCVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

Üveges műhely bejárata a Ráday utca 4. szám mellett
FORRÁS: FERENCVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

Elhanyagolt homlokzatú családi ház a Liliom utca 12. alatt
FORRÁS: FERENCVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

Élelmiszerbolt a Szamuely utca 23. közelében
FORRÁS: FERENCVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

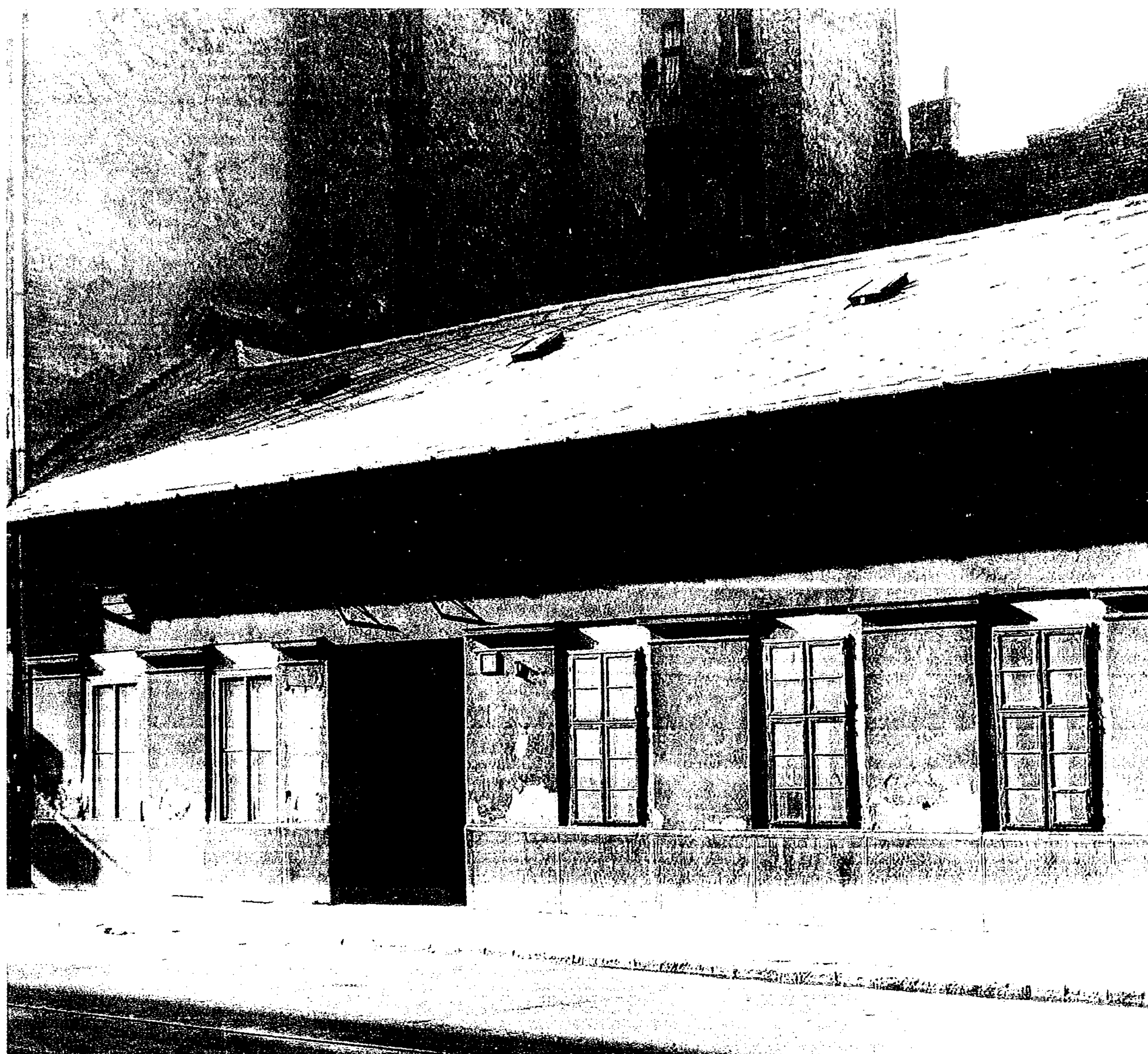
Kisboltok sora a Szamuely utca 23. mellett
FORRÁS: FERENCVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

A Kicsi Presső (!) a Szamuely utca 39.-ben
FORRÁS: FERENCVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

Régi családi ház a Telepy utca 2. szám alatt
FORRÁS: FERENCVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

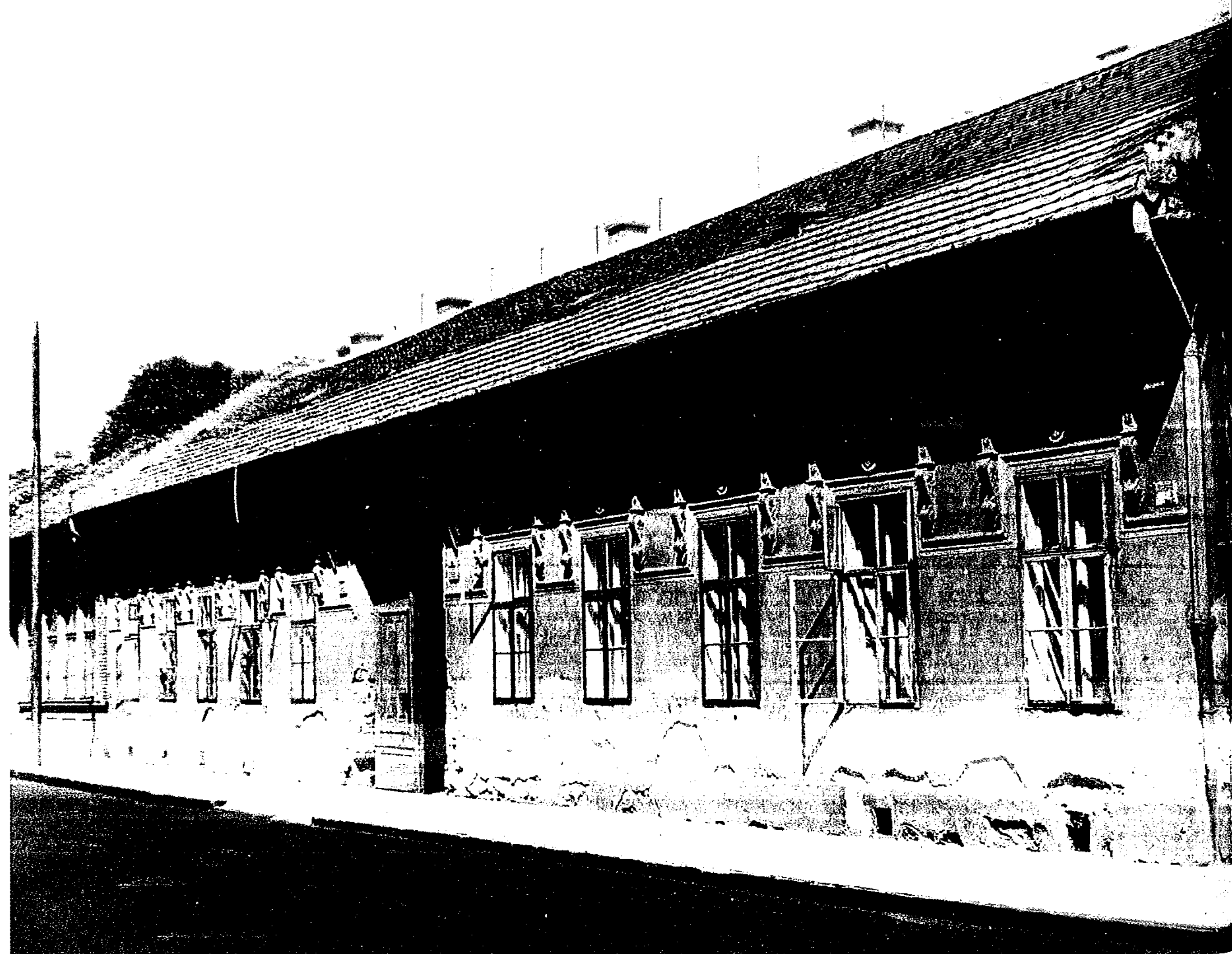

Régi földszintes ház utcafrontja a Tompa utca 7.-ben
FORRÁS: FERENCVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

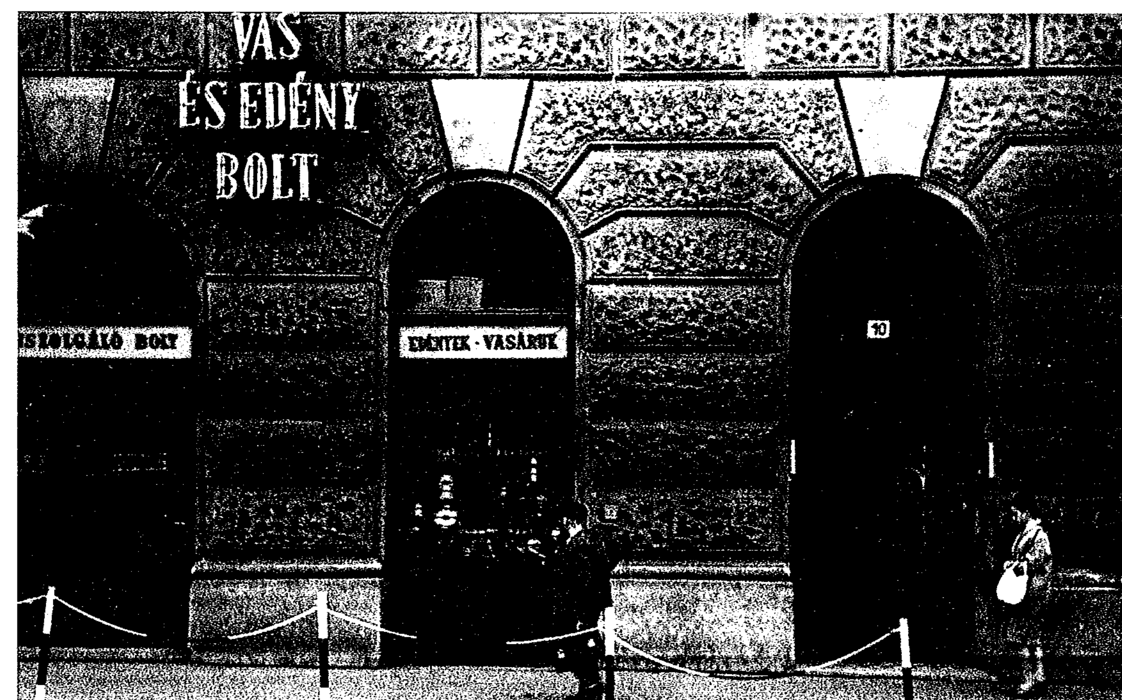

Rendezett belső udvar a Tűzoltó utca 38. alatt
FORRÁS: FERENCVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

Hosszú földszintes homlokzat a Vendel utca 10–12. szám alatt
FORRÁS: FERENCVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

Ferenc körúti homlokzatok

Az 1875-től kialakított Ferenc körút 1956 októberéig kissé rozzant, de békés képet mutatott. A forradalom napjai alaposan megviselték – a szovjet tankoktól rengeteg belövést kapott. Vasedénybolt a 10. szám alatt
FORRÁS: FERENCVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

Divatárubolt a 12. szám alatt
FORRÁS: FERENCVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

SZTE Klebelsberg Könyvtár SZEGED 2.

Beszélgető asszonyok az édességbolt előtt a 30. szám alatt
FORRÁS: FERENCVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

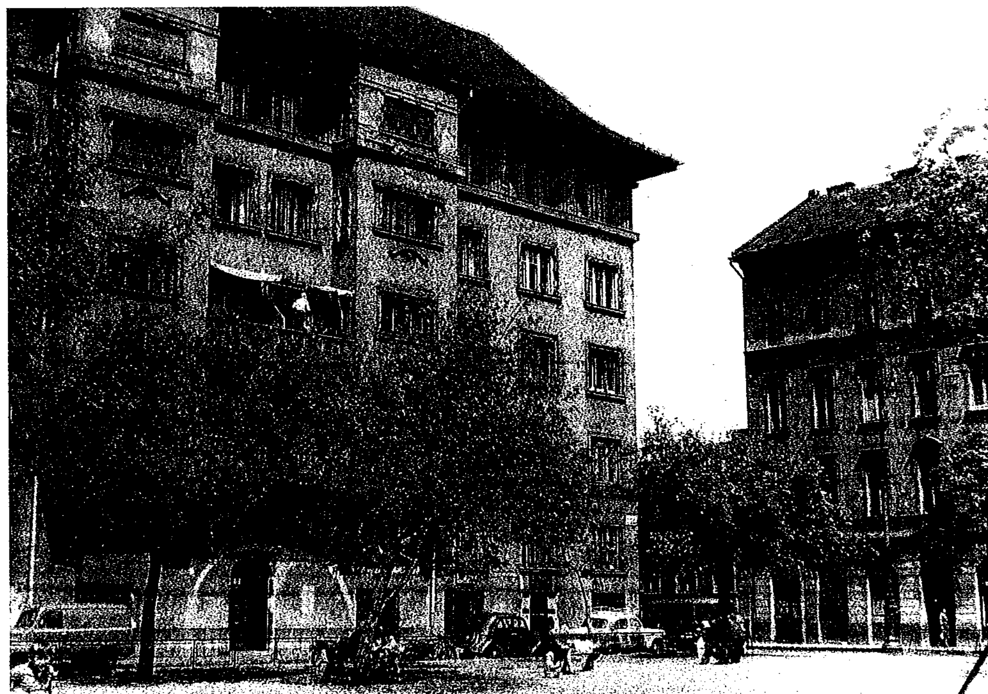

Üveg- és porcelánbolt kirakata a 8. szám alatt
FORRÁS: FERENCVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

Cipőszalon bejárata a 33. szám alatt
FORRÁS: FERENCVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

A Ferenc téren

A Ferenc tér az ötvenes években
FORRÁS: FERENCVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

Focizó srácok a Ferenc téren az ötvenes években
FORRÁS: FERENCVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

A VÁROS PEREMÉN

A fejnehéz, teljesen Budapest-túlsúlyú ország a Rákosi-korszakban, 1950-ben alakult ki véglegesen. A Magyar Dolgozók Pártja által 1950-ben bevezetett szovjet típusú tanácsrendszer a demokratikus fejlődés hagyományaival való végleges szakítást jelentette. A centralizált vezetés semmiféle helyi érdek érvényesülésének nem adott lehetőséget. A fővárosban élt az ország lakosságának egyötöde, az ipari termelés 60 százaléka innen került ki, s a tudományos élet képviselőinek 80 százaléka a fővárost választotta lakóhelyül. Az 1873-as egyesítéskor Budapestnek 10 kerülete volt, ez 1930-ban 14-re bővült, 1950-ben, a peremvárosok és községek bevonásával – azaz Nagy-Budapest létrehozásával – 22-re nőtt. Pesterzsébet is (ahol a most következő felvételek többsége készült) 1950-ben lett Budapest része.

A fanyar történelmi fordulatokat Pesterzsébet múltja sem nélkülözi. Soroksáron a 19. század második felében parcellázásokkal két telepet alakítottak ki. Az egyiket Erzsébet királynéról Erzsébetfalvának nevezték el, a másikat (ellensúlyként) Kossuthfalvának. Amikor a két telep 1897-ben elszakadt Soroksártól, a széparcú királyné lett a győztes, s a nagyközség neve Erzsébetfalva lett. Formálisan ugyan nem kapta meg a városi rangot, a Tanácsköztársaság mégis nagyvonalú volt hozzá: Leninvárosként élte át azokat a hónapokat.

A fiatal település népessége rendkívül gyorsan növekedett. 1900-ban meghaladta a 15 ezer, 1910-ben a 30 ezer, 1920-ban a 40 ezer, 1930-ban a 67 ezer, 1941-ben pedig már a 76 ezer főt is. Erzsébetfalva 1923-ban város lett, elnevezése pedig 1924-től Pesterzsébet, így feloldva a név és a rang közötti ellentmondást. Nálunk már a szocializmus előtt is sűrűn változtak az elnevezések, a város hat év után még szebb nevet kapott: 1932-ben Árpád-házi Szent Erzsébet halálának hétszázadik évfordulója alkalmából Pestszenterzsébetre javították a helységtáblákat.

A második világháború igencsak megviselte a várost: 1944 áprilisában és májusában összesen négy nagy bombatámadás rombolta le szinte a teljes infrastruktúráját.

Pestszenterzsébet 1950. január 1-jétől több más településsel együtt a főváros része lett és ettől kezdve 1994-ig Soroksárral a főváros XX. kerületét alkotta, mígnem 1994-ben a soroksáriak az elszakadás mellett döntöttek.

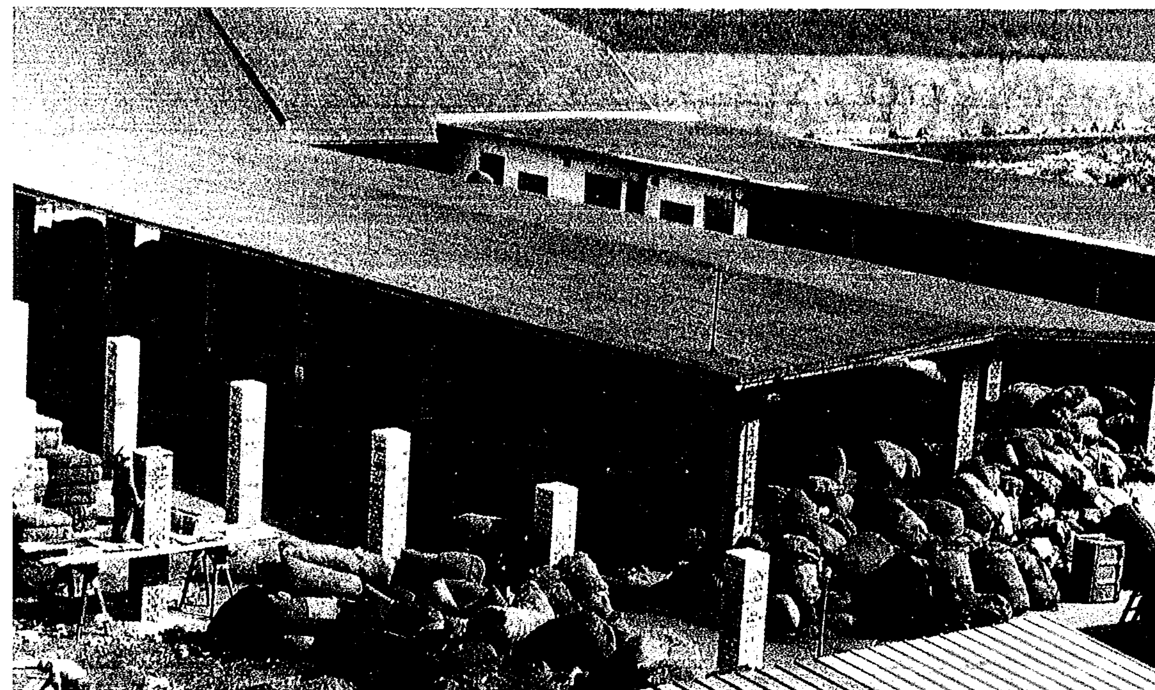
Pesterzsébeti városkép 1954-ből. A háttérből kimagasodó gyárkémények mutatják, hogy egy nagyváros peremén járunk
FORRÁS: PESTERZSÉBETI HELYTÖRTÉNETI MÚZEUM

Budapesten a pesterzsébeti felkelők az elsők között fogtak fegyvert, és ők tartották magukat a legtovább. Oltványi László ott szervezte meg elsőként a fegyveres forradalmárok regionális csoportjainak központi irányítását. November 4-én egy ideig feltartották a fővárosba betörő szovjet páncélosokat, s a városrészben a harcok csak november 11-én fejeződtek be. Pesterzsébet számos épülete kapott súlyos sérülést – a kép a Kossuth Lajos utca és a Dózsa György utca kereszteződésében készült
FORRÁS: PESTERZSÉBETI HELYTÖRTÉNETI MÚZEUM

Utcakép: lepusztult házak a Soroksári úton
FORRÁS: PESTERZSÉBETI HELYTÖRTÉNETI MÚZEUM

A Lóden Posztógyárat 1927-ben alapították, s 1945-ben ebből lett a Magyar Gyapjúfonó és Szövőgyár. A gyárnak több telephelye volt – képünk 1954-ben a pesterzsébeti üzemben készült. Példás rendről nemigen beszélhetünk…
FORRÁS: PESTERZSÉBETI HELYTÖRTÉNETI MÚZEUM

A rendszernek kétségtelenül értékelendő része volt a munkahelyi sport támogatása. A képeken a Gyapjúfonó sportolói 1953-ban
FORRÁS: PESTERZSÉBETI HELYTÖRTÉNETI MÚZEUM

NYOMORNEGYED A PROLETÁRDIKTATÚRÁBAN

A Mária Valéria-telep

Idézetek egy 1917-es újságból: „Képzeljük el, hogy azokat, akik ma harmincával-negyvenével laknak mint ágyrajárók, illetve földönhálók a kültelki lakásokban – de a város belső részein is néhol –, egyszerre higiénikus körülmények között kellene lakásokba elhelyezni; mily nagy lakásínség lenne egyszerre?" Az akkori alpolgármester pedig előrevetítette, mi lesz a megoldás: „A háború végeztével a harctérről hazatérő tömegeket kénytelen lesz a főváros magánlakásokban elhelyezni, hacsak már most nem építenek barakkokat a visszatérőknek."

A gyárak közelében kialakított szükséglakótelepekből és az első világháborúból visszatérő sebesültek barakk-kórházaiból alakultak ki a későbbi nyomortelepek.

Budapest szégyene, a Mária Valéria-telep története is ezekhez az időkhöz kötődik. A harctéren megsebesült nagyszámú katona elhelyezésére nem volt elegendő a fővárosi közkórházak kapacitása, ezért már 1914 őszén ideiglenes barakk-kórház építését kezdték meg a Külső-Ferencváros Kispest felé eső, Üllői út menti részén. Ez a terület korábban legelő volt a Ferencvárosban az 1870–90-es években létesült vágóhidakra érkező állatok ideiglenes elhelyezésére, majd szemétlerakó. A közelben egy katonai gyakorló- és lőtér és honvédségi kórház volt, ami a barakkok idehelyezését indokolta. Két éven belül 120 ideiglenes barakk létesült. 1916-ban a kórháztábort Mária Valéria főhercegnőről nevezték el, aki rendszeresen jótékonysági akciókat szervezett a telepen. Még ebben az évben tíz újabb, ekkor már téglából készült barakk épült, amelyeket 1918-ban még hat barakképület követett.

A háború utáni nyomasztó lakáshiány csökkentésére e barakképítményeket alakították át szükséglakásokká. Az első időben 1033 egyszobás, komfort nélküli lakásban 8 ezer ember talált otthonra. Az 1930-as évek második felében a telep bővült, a lakások száma 1940-ben már 1776. A telepen három jól elkülöníthető rész alakult ki: délkeleten, a Határ út felé 54 fabarakkot téglaépületté alakítottak át. A telep középső része 80 fabarakkból állt, ahol a legnagyobb nyomor volt tapasztalható, s itt voltak a legrosszabbak az életkörülmények. A telep harmadik része az Ecseri útnál elhelyezkedő 16 nagyobb téglaépületből állt. 1927-ben a Székesfővárosi Mérnöki Hivatal engedélyezte, hogy a barakkok előtti, a lakások hosszának megfelelő, másfél méternél nem szélesebb területet a lakók előkertként használatba vegyék. A kertek körülkerítése révén szűk utcák alakultak ki a barakksorok között. A komfortérzet illúzióját végül a barakkok végén elhelyezett vécé és zuhanyzó adta meg.

1945 és 1948 között mindenhol a háború okozta károk helyreállítása folyt, a nyomortelep megszüntetése nem került napirendre. A Horthy-korszakban született nyomorteleppel a Rákosi-korszak sem sokat kezdett, inkább szégyennek tartotta létezését, ezért szinte semmi adat nem maradt ránk ebből a korszakból.

A Kádár-korszak gazdasági és politikai konszolidációja után a lakásépítések száma növekedett, ekkor következett be a Mária Valéria-telep felszámolása is. A vidéki népesség városba áramlásának gyorsuló folyamata új építkezéseket követelt meg, s a szükséglakótelep a rendszer tarthatatlan szégyenfoltja lett. A telep bontása 1957-ben kezdődött meg, és a bontással párhuzamosan kezdték építeni az új lakótelepet is, amely a József Attila-lakótelep nevet kapta. 1966-ig négyemeletes, komfortos, lapostetős téglaházakat építettek, melyekben viszonylag kis méretű, de komfortos lakások találhatók.

FORRÁS: A FOTÓKAT A FERENCVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNYTŐL KAPTUK

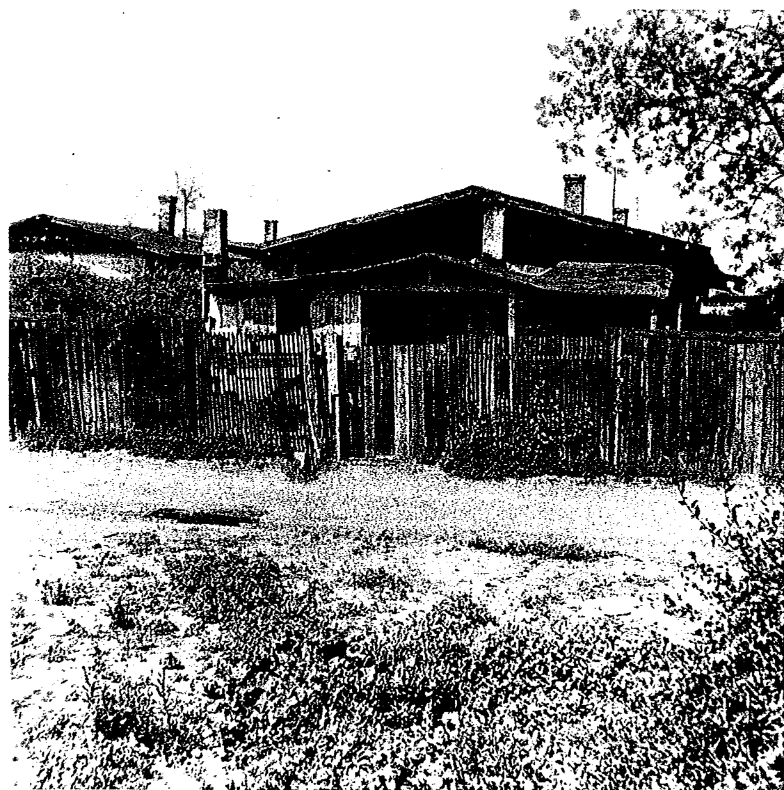

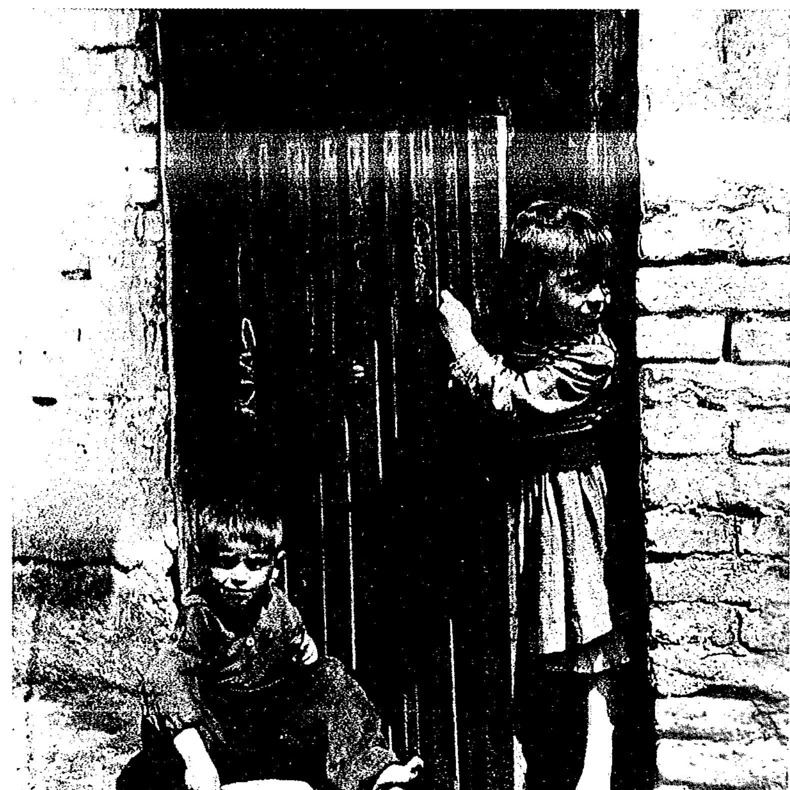

Az új, József Attila-lakótelep

CSALÁDBAN

Glauziusz bácsi dala

– részlet –

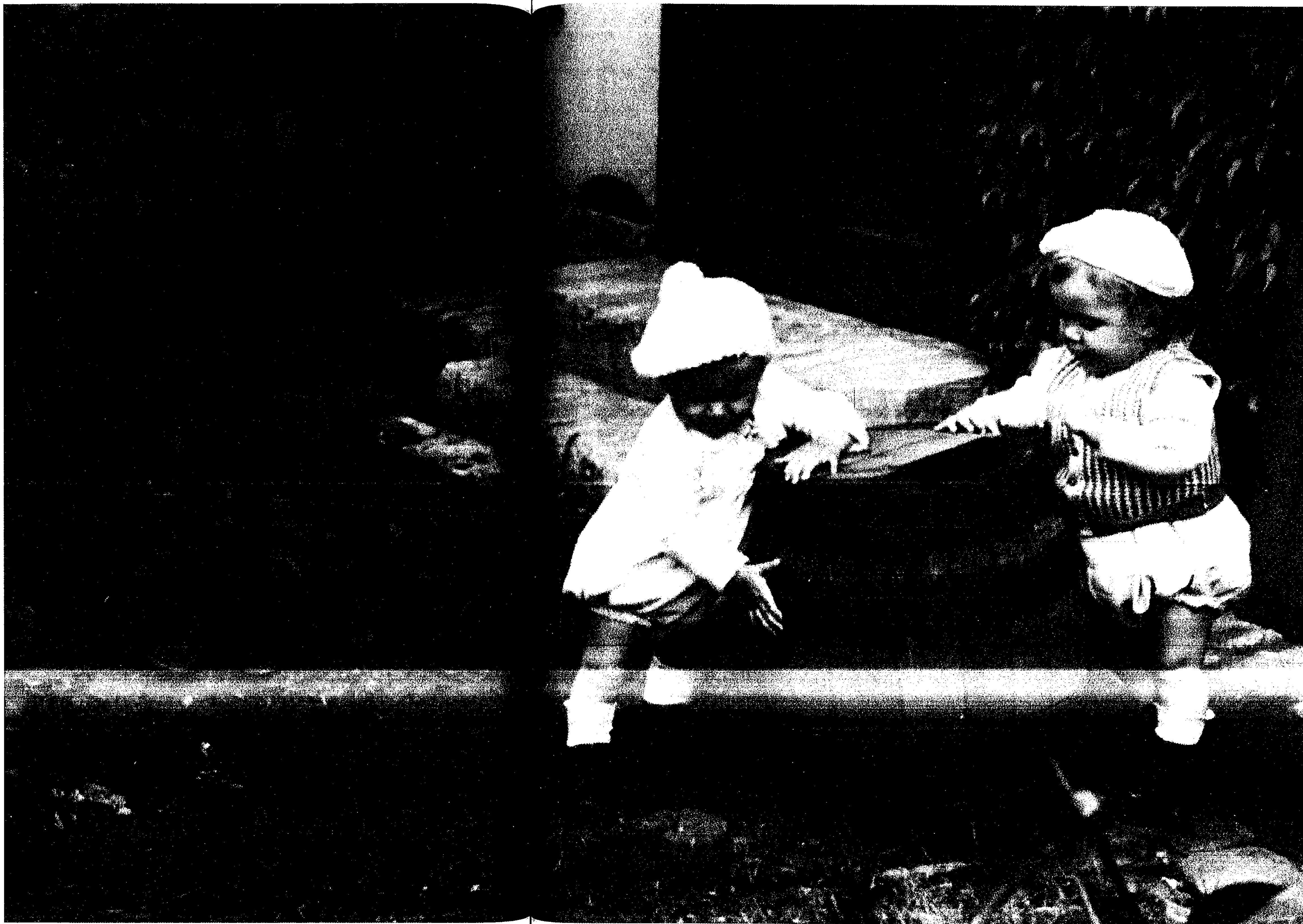
„Én életemben hajlongtam sokat, és szolgáltam csak egyre másokat.
És nyár és ősz és tél jött sok tavaszra, s az életemnek nem volt semmi haszna.
Csak egyben bíztam, mint már annyian, hogy boldogabb lesz lányom vagy fiam.
De tudva jól, a semmit kergetem, csak szánni tudtam minden gyermeket.

És ha most egy kis képre nézek, sok régi dolgot szégyelek;
de egy kis büszkeséget érzek, s nem csak azért, mert szép gyerek;
de mert tudom, hogy két kezemmel, az ő jövőjét védhetem;
s hogy végre megtelt értelemmel, az életünk, s az életem.

Ő mások előtt nem hajlong soha, az ő élete nem lesz mostoha.
Mert nyár és ősz és tél jön sok tavaszra, és életének egyre TÖBB a haszna.
Mert bizonyság már, nem csupán remény, hogy szolga nem lesz ez a kis legény.
A képét nézve, büszkén mondja szám: hogy EMBER lesz az én kis unokám!"

Bármilyen is volt a környezet, a gyermek jobb jövőjében való hit benne élt a társadalom java részében. Az *Állami Áruház* című film dalát – Kerekes János zenéjére Szenes Iván szövegét Feleki Kamill énekelte el – valószínűleg az akkori szülők messze túlnyomó többsége kívülről fújta.

Kisgyerekek a Kocsis család kertjében 1956-ban
FORRÁS: KOCSIS ANDRÁS SÁNDOR

AZ ELSŐ GYERMEK ÉRKEZÉSE
Ahogy az a történelemben lenni szokott, a háború utáni években ugrásszerűen nő a születések száma. Nálunk 1948-ban volt a legmagasabb (192 ezer) az élveszületések száma. A természetes szaporodás évi üteme 1950 és 1955 között volt a legmagasabb. A folyamatosan csökkenő halandóság mellett a termékenység részben természetes okok, részben pedig a drasztikus abortusztilalom miatt növekedett jelentősen. A terhesség megszakítását csak abban az esetben engedélyezték, ha a magzati károsodás veszélye állt fenn, vagy a várandós nő élete került veszélybe. 1952 és 1955 között 4077 főt ítéltek el jogerősen az abortusztilalom megszegése miatt. A gyermektelen házaspárokat úgynevezett gyermektelenségi adó fizetésére kötelezték. A tiltó intézkedések és a gyermekvállalást támogató intézkedések következtében az élveszületések száma 1954-ben 223 ezerre emelkedett. Ezt az időszakot szokták az akkor hivatalban lévő egészségügyi miniszter – Ratkó Anna – után Ratkó-korszaknak nevezni. A terhességmegszakítás tilalmát 1956 júniusában oldották fel, s a forradalom után sor került a gyermektelenségi adó eltörlésére is. Az ötvenes években a nők közel kétharmada még otthon – nem pedig kórházban – hozta világra gyermekét
FORRÁS: PÁZMÁNDI PÉTER

Édesanya lányaival
FORRÁS: KŐVÁRI VERA

Kicsi vagy kocsi? Ez már a hetvenes évek „jóléti társadalmának" kérdése volt. 1956-ban, amikor a kép készült, a küllők és gumiabroncs nélküli fajárgány volt a gyermekek öröme
FORRÁS: KŐVÁRI VERA

„Mint a mókus fenn a fán..." – szólt az úttörőnóta. Egy mára szinte eltűnt hétvégi családi program, a kirándulás a budai hegyekbe akkor az élet természetes része volt
FORRÁS: KŐVÁRI VERA

A KISKÖREI SZŐLŐSBEN

A földreform után a magyar mezőgazdaságot a kézi munkára alapozott termelés jellemezte. A kisgazdaságok egyre inkább a munkaigényes, intenzívebb növényekkel kezdtek foglalkozni. 1948-ban már 50 százalékkal nagyobb területen termeltek zöldséget és háromszor akkora területen ipari növényeket, mint a háború előtt.

A téeszesítés után is megmaradt a paraszti kistermelés, zömében a háztáji gazdaságokra alapozva. Ezek méreteit kezdettől fogva jogszabályok rögzítették. Az 1951. évi mintaalapszabály szerint a „termelőszövetkezetbe lépő minden család, amelynek önálló háztartása van, jogosult $^{1}/_{2}$–$^{3}/_{4}$ kat. hold földet háztáji gazdálkodás céljára megtartani. Akinek belépéskor földje nincs, annak a közös területből kell földet kijelölni." 1953-ban az állattartás mértékét is szabályozták: egy tehén, egy-két növendék marha, egy-két anyakoca a malacaival, három-négy hízósertés, öt juh vagy kecske, korlátlan számú baromfi, házinyúl vagy méhcsalád tartozhatott egy háztáji gazdasághoz

FORRÁS: PÁZMÁNDI PÉTER

Ebédszünet Kiskörén
FORRÁS: PÁZMÁNDI PÉTER

Kiskörei baromfiudvar
FORRÁS: PÁZMÁNDI PÉTER

Márai Sándor
MENNYBŐL AZ ANGYAL
– részlet –

Mennyből az angyal menj sietve,
Az üszkös, fagyos Budapestre.
Oda, ahol az orosz tankok
Között hallgatnak a harangok.
Ahol nem csillog a karácsony.
Nincsen aranydió a fákon,
Nincs más, csak fagy, dideregés, éhség.
Mondd el nekik, úgy, hogy megértsék.
Szólj hangosan az éjszakából:
Angyal, vigyél hírt a csodáról. [...]
(New York, 1956)

A békés idillt tükröző kép 1956 karácsonyán készült. Ahány ház, annyiféle karácsony volt akkor. Például Németh László otthonában – naplója szerint – síri volt a hangulat: egyik veje bujdosott a letartóztatás elől, a másik éppen akkor érkezett meg az emigrációba, Kanadába.

Az '56-osat megelőző karácsonyok körüli ideológiai hullámverés egyszerre volt komikus és gyomorforgató. A hatalom a karácsonyt is megpróbálta kitörölni a naptárból és társadalmi beágyazottságából.

Szimbolikus jelentőségű, hogy az államvédelmi bizottság 1949. december 24-én függetlenítette az ÁVH-t a Belügyminisztériumtól. Szintén a karácsonyi ünnepkör alatt történt Mindszenty József elfogatása, 1949. december 26-án tartóztatták le. 1950-ben karácsony másnapját törölték a munkaszüneti napok sorából, ugyanis az ötvenes évekre Sztálin születésnapja, december 18-a vált a tél fő ünnepévé, december 24-e pedig átalakult fenyőünneppé: a fenyő a Télapó ajándéka lett – a klerikális beütésű Mikulásról nem esett szó –, amit pontosan nem tisztázott okokból éppen 24-én kézbesített.

A fenyőünnep kézenfekvő lehetőséget nyújtott arra, hogy intenzív propagandamunkával száműzzék a családok életéből a reakciós, klerikális csökevényeket, a megfigyelőknek, feljelentőknek pedig remek alkalom kínálkozott az ideológiai előrehaladás feltérképezésére. A házbizalmiak – bizony minden házban ilyen is volt – fáradhatatlanul látogatták a lakásokat, vizsgálták az ünneplési szokásokat
FORRÁS: PÁZMÁNDI PÉTER

A MAGÁNSZFÉRA

Nehéz megbecsülni, hogy a lakosság mekkora hányada fogadta el a kommunista ideológiát, de az bizonyos, hogy a többség távol állt tőle. Kevesen gondolták, hogy ez a rendszer egy történelmi korszakra rendezkedik be Magyarországon. A társadalom elsajátította ennek az ideológiának a nyelvezetét, és tudomásul vette, hogy mikor, kivel, miről nem lehet beszélni.

Kétségtelen, a Rákosi-rendszer nagyon szűk teret adott a magánszférának. Az alacsony életszínvonal, a nyomasztó áruhiány és a munkaidőn túli kizsákmányolás eleve behatárolta a lehetőségeket. A szórakozás, a magánélet tere és ideje a családba, valamint a csonka hétvégébe – a szombat akkor még munkanap volt, ami kora délutánig tartott – és a szabadság két hetébe szorult.

A balatoni nyaralásról a propaganda népi adományként áradozott. A „magyar tengert" a munkában megfáradt tömegek Paradicsomának mutatta be, de a nyaralás valójában keveseknek adatott meg. Államosították a szállodákat és a nagyobb nyaralókat, majd szinte mindent az 1949-ben (a szabad szakszervezetek szétverése nyomán) megalakult Szakszervezetek Országos Tanácsának (SZOT) kezébe adtak. Természetesen ott döntöttek arról, hogy ki nyaralhat, így aztán a balatoni üdülés kevesek kiváltsága volt, hiszen még az ötvenes évek végén is csak 24 szálló, 3 fogadó és 4 turistaház várta a vendégeket, mindössze 1700 férőhellyel. Ezért a korabeli tömeges nyaralás fogalma legfeljebb a kánikulai vasárnapokat jelentette; már azoknak, akik felfértek a vonatra. A szociális üdültetés terén nem sokat tettek ebben az időszakban a Balaton fejlesztéséért. Az ország nehézipari fejlesztése mellett eltörpültek a balatoni gondok. 1951–1952-ben mindössze egymillió forint költségvetési pénz volt a tó környékének fejlesztésére, miközben a budapesti metróberuházás ennek a kétezerszerese volt.

Ünnepnapi örömök – lehet, hogy az anyakönyvvezetőtől jöttek? – Budapest legszebb terén, a Szabadság téren.

Kevés közterünk van, amelyet ehhez hasonló átváltozásoknak tett ki a történelem. A 19. században itt állt a hírhedt Újépület, amely először kaszárnyaként szolgált, majd ez lett „a magyar Bastille", mások mellett Batthyány Lajos miniszterelnök mártíromságának színhelye. Elnevezése 1900-tól Szabadság tér, utalásként az 1848–49-es szabadságharcra. Ennek megfelelően a térre befutó utcák is a magyar szabadságharc mártírjainak nevét viselik.

A két világháború között itt állt az Ereklyés Országzászló, s számos köztéri szobor emlékeztetett a Trianon előtti Magyarországra, így például a „Magyar feltámadás" szobra.

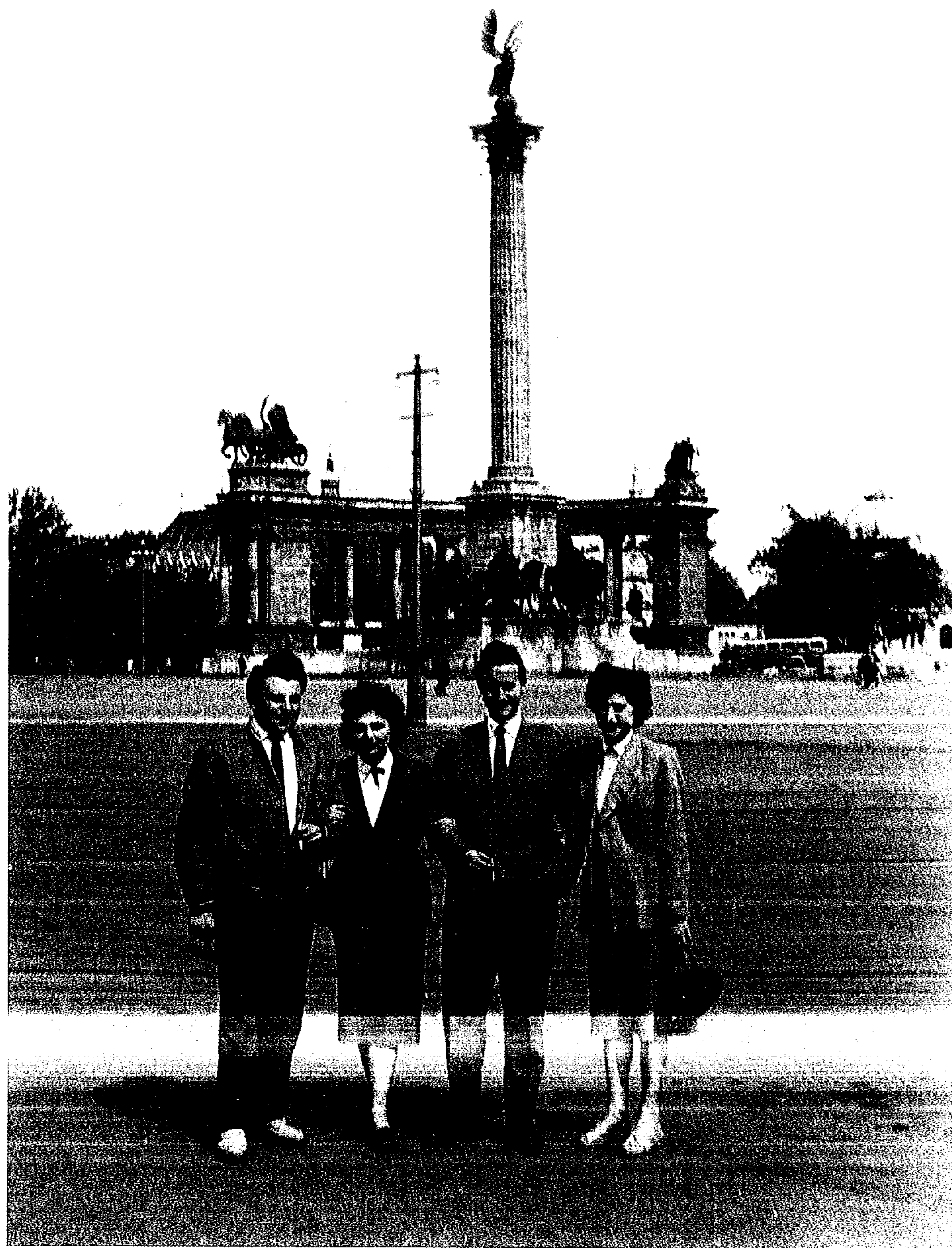
A világháború után ezeket mind eltávolították, s jöttek az új rendszer jelképei: a szovjet hősi emlékmű, amelyet 1946-ban emeltek, s 1956-ig itt állt Kisfaludi Strobl Zsigmond „A nagy Sztálinnak a hálás magyar nép" elnevezésű szobra – a forradalom napjaiban fölrobbantották. Talán éppen azon hely alatt, ahol a szépen felöltözött fiatalok várták az expozíciót, húzódhatott az úgynevezett Rákosi-bunker, melynek szellőztetője ma is látható az egykori tévészékház előtt

FORRÁS: PÁZMÁNDI PÉTER

A kép 1956-ban készült a Halászbástyán. Sokkal korábban nem is készülhetett. Ugyanis a második világháború az egész Várnegyedet rettenetesen megviselte, így a Halászbástya is súlyosan megsérült. Helyreállítása abszolút prioritást kapott, a munkálatokat már 1947-ben megkezdték. A Budapest jelképévé lett Halászbástyát a híres építész, Schulek Frigyes tervezte 1895-ben. Az újjáépítésre a mű megálmodójának fia, Schulek János kapott megbízást. Alig egy évig gondozhatta az apai örökséget, 1948 nyarán meghalt. A munkálatok folytatására Bors László építőművészt jelölték ki. A helyreállítást nehezítette, hogy a tűzszerészeknek szinte centiméterről centiméterre kellett a területet átvizsgálniuk, mielőtt a kárfelmérés és a helyreállításra vonatkozó tervek elkészülhettek volna. A Halászbástyára az első látogatók 1953-ban léphettek föl, de akkor még a Várnegyed más – tűzszerészek által át nem vizsgált – részeitől magas fapalánkkal határolták el. A balesetek elkerülésére állandó járőrszolgálat vigyázott

FORRÁS: PÁZMÁNDI PÉTER

Kettős randi a Hősök terén 1954-ben. Nem, nem, semmi művi nincs a képen! Bizony akkoriban a randira az elvárt öltözék fiúknál az öltöny és a nyakkendő, lányoknál a kiskosztüm és a tűsarkú cipő volt. Sőt az ismerkedés elején, rendszerint az első csókig a tizenévesek magázódtak!

De essék szó a Millenniumi Emlékműről is. A háború alatt az emlékmű is bombatalálatot kapott, s mintegy sugalmazva a jövő emlékezetpolitikáját, legjobban a Habsburg uralkodók szobrai sérültek meg. II. Lipót szobra teljesen megsemmisült, a nagycsaládos Mária Terézia szobra deréktól lefelé megrongálódott, Ferenc József szobra ledőlt és a feje behorpadt.

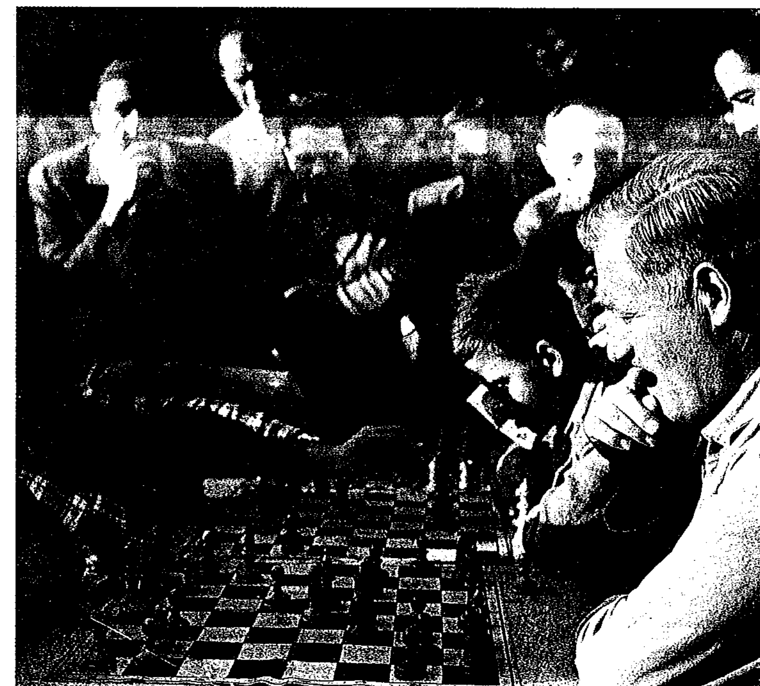
A kommunista rendszer a hagyományokat folytatva a maga arculatára próbálta alakítani a múltat. Legszívesebben az egészet elbontották volna, de minthogy ezt nem tehették meg, legalább a Habsburgokat letaszították a piedesztálról. I. Ferdinándot Bocskai István, III. Károlyt Bethlen Gábor, szegény Mária Teréziát a nagy bajuszú Thököly Imre, II. Lipótot II. Rákóczi Ferenc fejedelem váltotta föl, Ferenc József helyett pedig Kossuth Lajos szobra került a talapzatra

FORRÁS: PÁZMÁNDI PÉTER

Egy budai kiskocsmában 1954-ben – az öltöny és a nyakkendő itt is elengedhetetlen. Bár a mennyiség és a minőség, főképpen pedig a választék hagyott kívánnivalót maga után, a Május 1. és a Vörös Október Férfiruhagyár – sokat biztos nem töprengtek az elnevezésen – gondoskodott arról, hogy ne legyen hitele a „ruha teszi az embert" mondásnak. Az egyenlősdi a műszálas öltönyben is érvényesült. A Vörös Október egyébként valamelyest piacképes is volt – Elegant néven még nyugatra is exportált

FORRÁS: PÁZMÁNDI PÉTER

Sakkozók a Ferenc téren

FORRÁS: FERENCVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

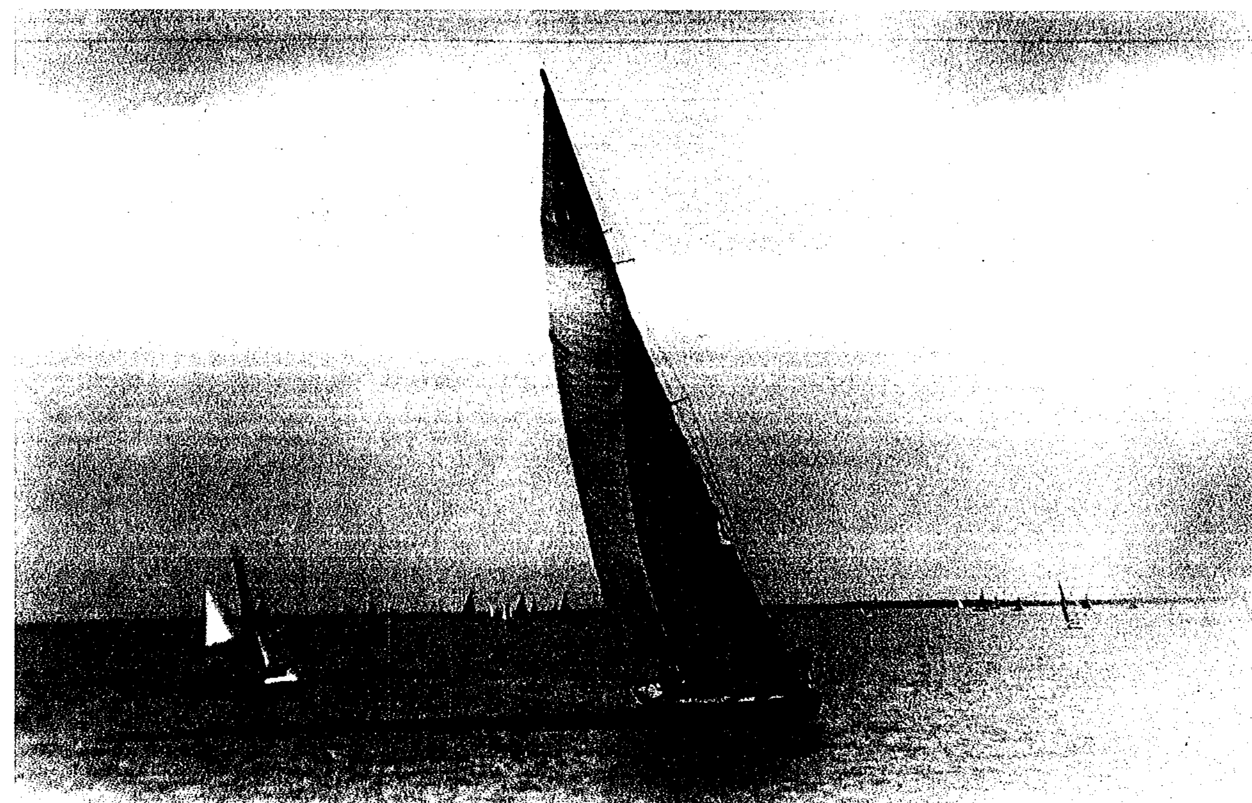
Minden együtt a füstös vendéglőben: a fröccs mellé tepertős pogácsa, a fejtetőn micisapka
FORRÁS: FERENCVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

Duna-parti strandolás
FORRÁS: PÁZMÁNDI PÉTER

A nyár fő attrakciója a strandolás volt – a balatoni nyaralás a kivételes lehetőségek közé tartozott. A margitszigeti Palatinusra, az olcsóbb Dagályra és a borsos árú Gellértre a hétvégi napokon érdemes volt már nyitás előtt beállni a pénztárnál kígyózó sorokba. A Kővári gyerekek talán a „Palán" hűsölnek
FORRÁS: KŐVÁRI VERA

Bár a balatoni vitorlások jelentős részét a második világháború alatt fölégették, meglepő módon a vitorlázás, annak ellenére, hogy „úri sport" volt, a Rákosi-rendszer éveiben is virágzott. Külön érdekesség, hogy a híres Kékszalag-verseny ma is élő rekordját a Nemere II éppen 1955-ben állította föl
FORRÁS: DR. KIRÁLY LÁSZLÓ

Minőségi Flóra színszappan. A formatervezésben legfeljebb a húszas években díjazták volna. Nálunk generációk „színszappanja" volt. Mosdásra és mosásra egyaránt kiváló. Illata nem volt, mert más hagyományos szappanokhoz hasonlóan ez is zsírok és olajok keverékéből állt, és a felületaktív anyagon és vízen kívül mást nem tartalmazott. A többi szappanhoz képest nem okozott bőrszárazságot. A bőrgyógyászok ezt javasolták a bőrbetegek részére, ameddig nem lett kapható kímélő, szintetikus szappan
FORRÁS: FERENCVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

1947. augusztus 1-jén szovjet mintára megindult az első hároméves népgazdasági terv, és ugyanazon a napon, a nagyobb nyomaték és motiváció kedvéért a Magyar Dohányjövedék forgalomba hozta legújabb cigarettáját, mi mással, mint 3 éves Terv elnevezéssel. Így indult a világháború utáni új kor egyik legmeghatározóbb és legemlékezetesebb, a későbbiekben csak Tervnek nevezett cigarettájának a pályafutása. Három évig, a terv teljesítésének végéig volt kapható. 1950. január 2-án beindult az első ötéves terv, így a cigi 5 éves Terv néven, a kor elvárásainak mindenben eleget tevő grafikával került ismét forgalomba, csomagolásán füstölgő gyárépülettel és vörös csillaggal, majd maradt a puszta Terv...
FORRÁS: FERENCVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

A márciusi forradalom és szabadságharc centenáriumának évében, 1948 tavaszán történt, hogy a világháború utáni újjászervezés és átalakítás alatt álló Magyar Dohányjövedék új dohánytermék-kínálat kialakításába kezdett. A szép évforduló alkalmából, március 15-ére ki is bocsátottak egy alkalmi, Centenárium elnevezésű szivarkát. Az egy hónappal később forgalomba kerülő új termék elnevezésénél is megmaradtak az emlékév tárgykörénél, és hazánk nagybecsű államférfijának emlékére a Kossuth név mellett döntöttek. Az új, ovális keresztmetszetű cigaretta 25-ös papírcsomagban és 100 darabot tartalmazó kartondobozban került a trafikok polcaira, szálanként 12 filléres áron, azaz egy csomag 3, illetve egy karton 12 Ft-ba került
FORRÁS: FERENCVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

Műanyag játék őzikék
FORRÁS: FERENCVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

Császárkörtés üvegpalack – a likőrszerű, de magasabb alkoholtartalmú ital igen népszerű volt
FORRÁS: FERENCVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

Az ötvenes évek csúcshifi berendezése. Orsós magnetofon – csak a legtehetősebbeknek jutott erre. A világban is újdonság volt, az első otthoni használatra szánt szalagos magnó csak 1947-ben került forgalomba az Egyesült Államokban. Magyarországon a semmiből indult a magnógyártás. Az első közhasználatú célra szánt mágneses hangrögzítő az Audio Hang- és Kinotechnikai Vállalat által 1954 januárjában bemutatott magnetofonadapter volt. Ezt lemezjátszóra lehetett ráhelyezni és akkoriban ez volt a szalag lejátszásának legolcsóbb módja. Ugyanebben az évben jelent meg a Vörös Szikra gyár két komplett magnója is. A 3600 forintért kapható masinából – ez akkor elképesztően magas ár volt, sokak négy-öt havi fizetésének felelt meg – kb. 4000 darab készülhetett 3 év alatt
FORRÁS: DR. KIRÁLY LÁSZLÓ

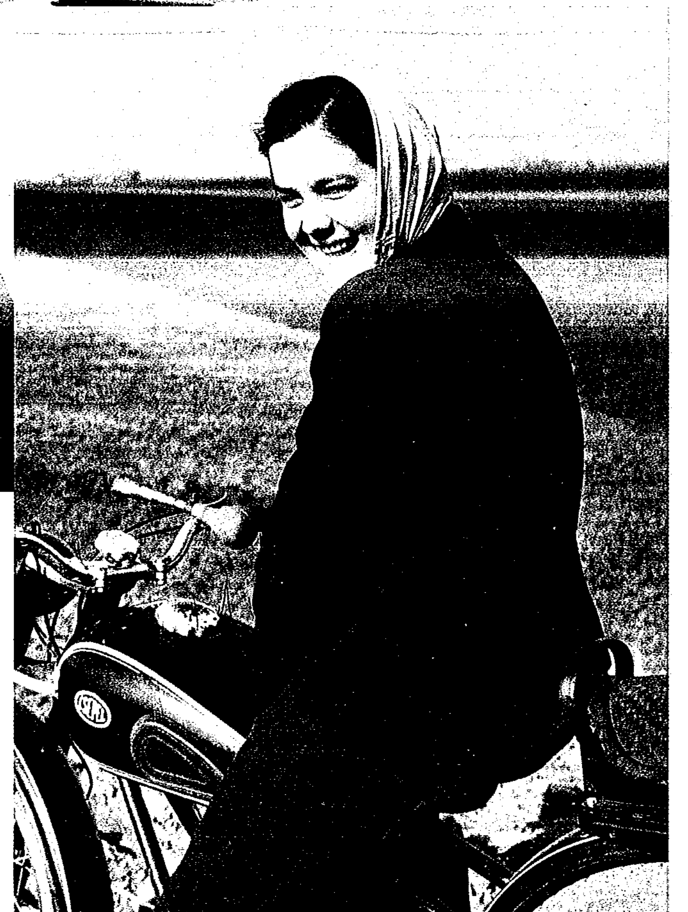

Feltehetően kétszeresen is relikvia ez az 1956. januári kép. A Kővári kislányok valódi kaucsukbabája nagy valószínűséggel még a mamáé volt – a világháború előtt készülhetett
FORRÁS: KŐVÁRI VERA

Az autó még az álmok világában is elérhetetlen volt, a motorkerékpárról lehetett álmodozni. A Weiss Manfréd-gyárban 1946 őszén indult meg újra a segédmotoros kerékpárok gyártása. Néhány hónappal később a kormány állami ellenőrzés alá vonta a hatalmas csepeli iparvállalatot. Ekkor már készen állt a Csepel 100 Túra jelzésű motor, amely gyakorlatilag teljesen hazai alkatrészekből készült. 1948 áprilisában megindult az új típus, a 125 köbcentiméteres sorozatgyártása. A 125-ös Csepel 4,5 lóerőt teljesített, ami 75 km/órás legnagyobb sebességet engedett meg. 1949 nyarán a nyilvánosság elé lépett a harmadik Csepel, a 250-es, amely valóban elfogadható minőségű volt.

Az ötvenes évek elejére már tekintélyes hátrányba kerültünk a többi kelet-európai országhoz képest. 1955-ben Csehszlovákia közel 100 ezer motorkerékpárt gyártott, az NDK-ban 70 ezer, Lengyelországban 30 ezer készült.

A gyár büszkesége az 1953-ban kifejlesztett Pannonia volt, amely már elérte a világszínvonalat. Bizonyítja ezt, hogy 1956-ban a franciaországi 24 órás versenyen két magyar versenymotor állt rajthoz a 250-es kategóriában, s az egyik kettős kategóriagyőzelmet szerzett, míg a másik harmadik lett. Jó motor volt a Pannonia, ami nem csoda, a név kötelezett: az egykori Weiss Manfréd akkoriban már a Rákosi Mátyás Vas- és Fémművek büszke nevet viselte

FORRÁS: PÁZMÁNDI PÉTER

De örülnek a hölgyek az autónak! Örülhettek is. 1950-től kezdve a személygépkocsik kereskedelmi forgalma után gyakorlatilag eltűntek az utakról a magántulajdonú autók. Az új minisztertanácsi rendelet értelmében üzemanyaghoz csak vásárlási könyv vagy utalvány ellenében lehetett hozzájutni. Utalványt pedig csak olyan személy kaphatott, aki igazolni tudta, hogy munkájához nélkülözhetetlen a gépkocsi. Azoknak, akiket a munkakörük nem jogosított fel autóhasználatra, gépkocsijukat megvételre kellett fölajánlaniuk az államnak. A tulajdonosok a kijelölt telephelyeken adták le a járműveiket, amelyek egy része a korabeli hírek szerint a kohókba került. Az 1950-es 13 ezer fölötti darabszámról a gépkocsik száma így kb. 5000-rel csökkent. Magántulajdonban mintegy 1000–2000 gépkocsi maradt
FORRÁS: DR. KIRÁLY LÁSZLÓ

Rábakovácsi legényei
FORRÁS: HORVÁTH EDIT

Képeslapok 1956-ból
FORRÁS: HORVÁTH EDIT

Kellemes karácsonyi ünnepet

A Magyar Néphadsereg Színháza 1956-ban mutatta be Csehov *A sirály* című drámáját Ruttkai Évával és Szabó Sándorral. A színház mindenkor a legpolgáribb magyar színház volt – a Vígszínház utódja. Olyannyira polgári volt, hogy még a polgári kurázsinak is jelképe lehetett volna: pincéjében a nyilas időkben számos üldözött művész bújt meg – így Várkonyi Zoltán is. A Víget két nappal Pest felszabadulása előtt bombatámadás érte, szinte teljesen elpusztult. Jób Dániel, aki a zsidótörvényekig igazgatta a színházat, a harcok elültével azonnal megkezdte újjászervezni a társulatot, és 1945. május 30-án a romos épület helyett egy mozi termében meg is volt az első premier – stílusosabb darabot nem is választhattak volna: Gorkij *Éjjeli menedékhelyét* mutatták be. A polgári szellem nem volt ínyére a rendszernek, a színházépület nélküli színházat 1948-ban bezárattták. Az újjáépített színházat immár új nevével és kupoláján a vörös csillaggal 1951 decemberében, Sztálin születésnapjára nyitották meg. Régi nevét csak 1961-ben kapta vissza

FORRÁS: KÉPESSY BENCE

ÉLETKÉPEK

Mint a szélvész száll a gépünk

Egy jó pilótának szívében dal támad,
kezében bátor biztonság.
Egy jó pilótának nem gát a távolság,
magasban szárnyal száz veszélyen át.
Ha fentről nézed a tájat,
csak apró pontok a házak,
Hát jó kedvvel futunk a géppel fel,
s a jó pilóta vígan énekel.

Refrén:
Mint a szélvész száll a gépünk,
mint a táltos úgy repülünk,
Míg a csillagokhoz érünk,
egy-egy felhőn meg pihenünk.
A miénk a kéklő égbolt,
a mi gépünk fényben jár.
Fel az égre törünk, a szerencse velünk,
minden bátor ifjú vélünk száll.

Hol madár sem jár, a gépünk büszkén száll,
előre nézz a kormánynál.
Nézd a célpontot, urald az égboltot,
fölöttünk forrón tűz a napsugár.
A boldogság dala száll most,
rád büszkén néz fel a város.
A szív felgyúl, viharzó jókedv dúl,
ha már az ember égen-földön úr.

Refrén

Dal a *Kétszer kettő néha öt* című 1954-ben készült magyar filmből

A szélsőségek éve – már az esztendő elején. Az 1956. februári átlaghőmérséklet mínusz 9,3 Celsius-fok volt – ennél hidegebb csupán a világot ugyancsak megrázó 1929-es február volt
FORRÁS: KŐVÁRI VERA CSALÁDI ARCHÍVUMA

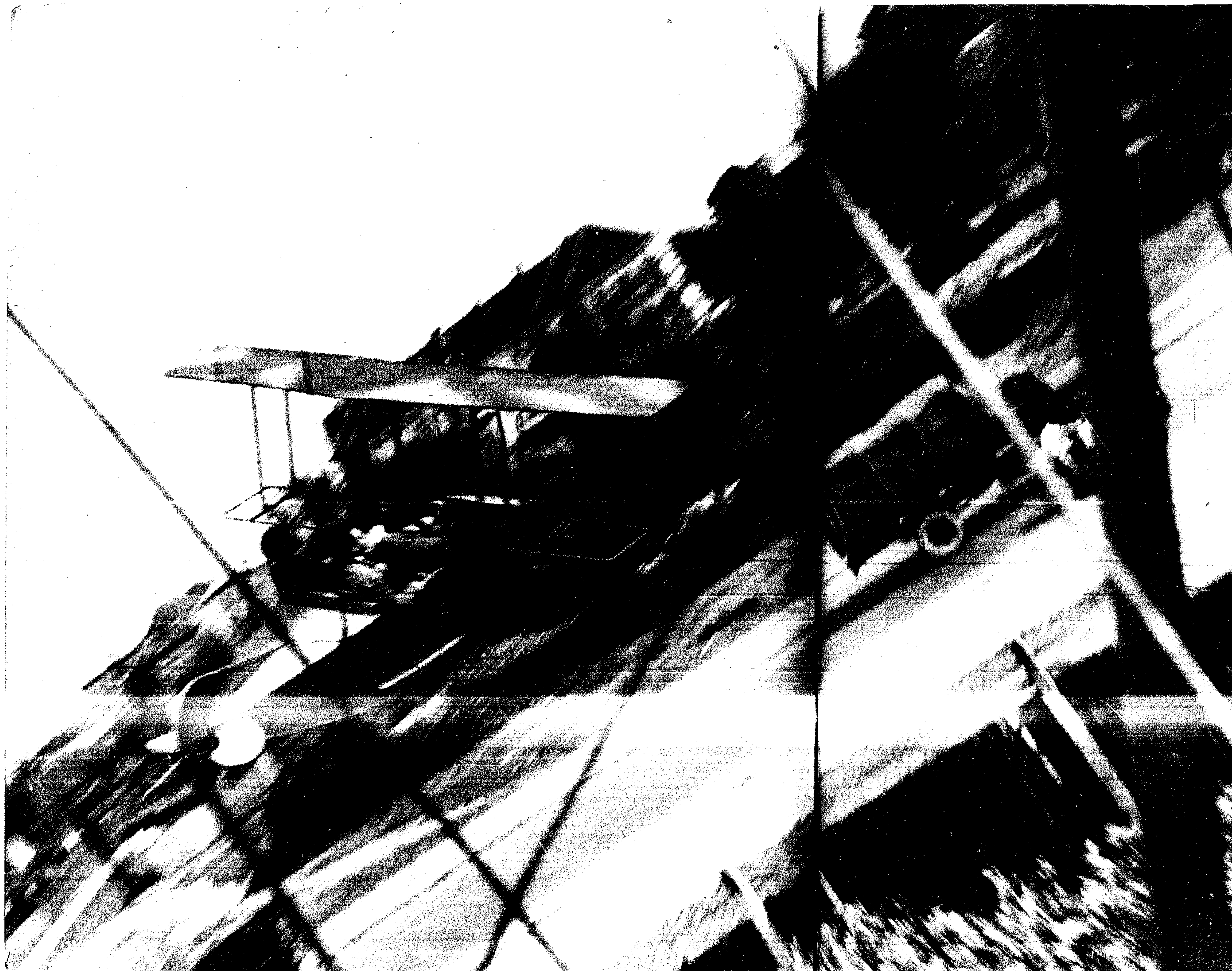
A rettentően hideg 56-os február után a pusztító jeges ár következett. A jégjárási és árvízi jellemzőit, a magasságot és a vízhozamot tekintve ez minden korábbi jeges árvízét meghaladta. A Duna alsó szakasza befagyott. Az Alpokban hirtelen bekövetkező enyhülés és az ott lehulló igen jelentős csapadék következtében a Dunán a jégmozgás okozta árhullámokat azonnal egy egészen rendkívüli méretű hóolvadásos árhullám követte. A legnagyobb gátrongálódás és területelöntés a Baja alatti Duna-szakaszon történt. A jégtáblákat kerülgető csónakok a Dunacsárdát próbálják elérni
FORRÁS: PESTERZSÉBETI HELYTÖRTÉNETI MÚZEUM

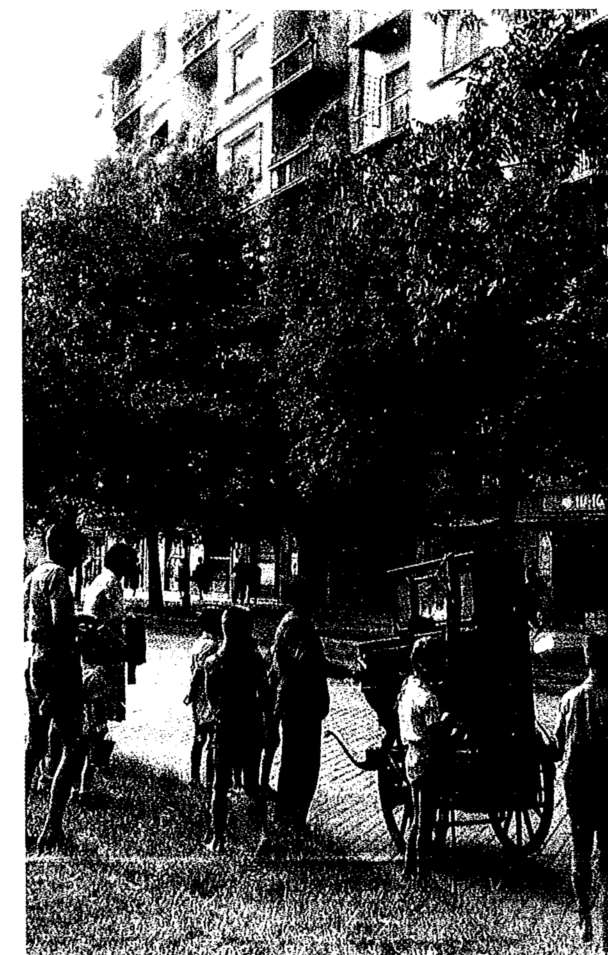

Az ötvenes évek egyik sűrűn játszott slágere az *Egy Duna-parti csónakházban* kezdetű dal volt. Az biztos, hogy nem a kép készültekor dúdolták...
FORRÁS: PESTERZSÉBETI HELYTÖRTÉNETI MÚZEUM

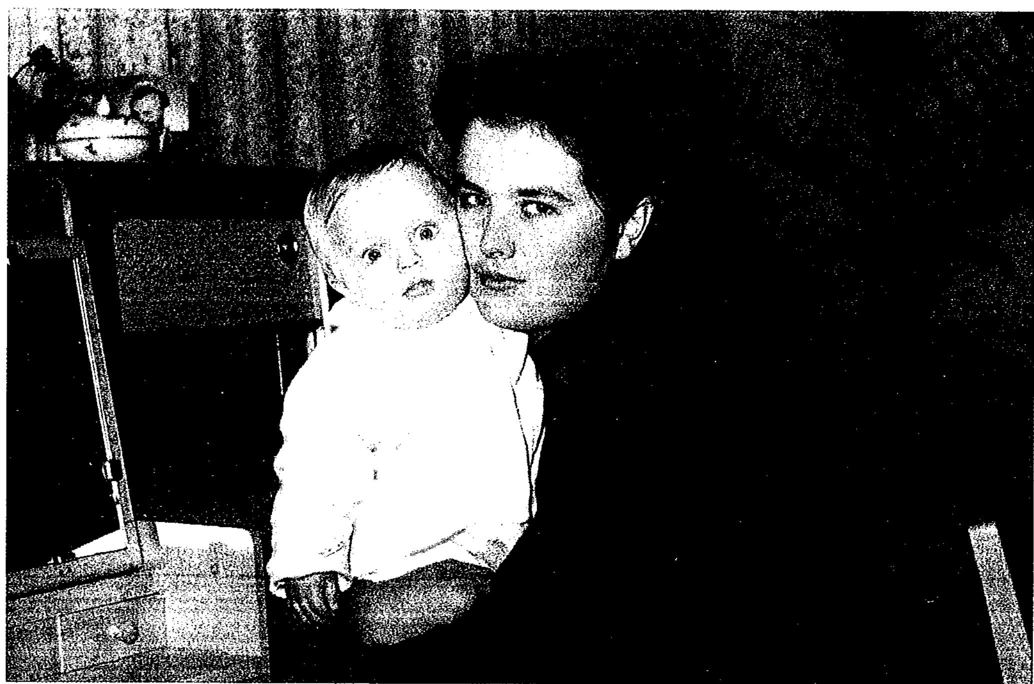
Néhány hónappal később... Ez a kép is a Duna árterületén készült
FORRÁS: PÁZMÁNDI PÉTER

Kintornás gyerekek gyűrűjében a Ferencvárosban. A verklisek paradicsoma a körfolyosós házak udvara volt. A gangokról az adakozók újságpapírba csomagolt aprópénzt dobáltak a poroló mellett tekerő kintornásnak
FORRÁS: FERENCVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

FORRÁS: PÁZMÁNDI PÉTER

Világvevő rádióval
FORRÁS: PÁZMÁNDI PÉTER

FORRÁS: PÁZMÁNDI PÉTER

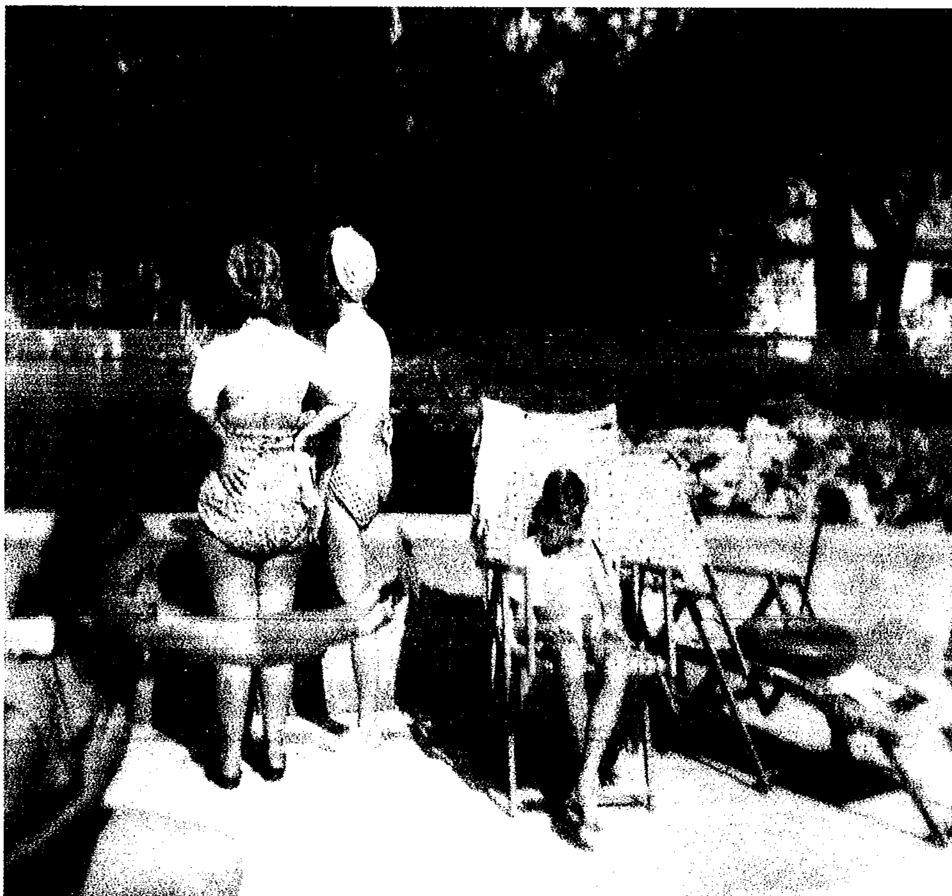
Hogy miként került a családi fényképtárba ez az 1953-ban a a Szovjetunióban készült fotó, nem tudni. A helyszín és az időpont ismeretében a vadászlány inkább feszültséget, mint bájt sugároz
FORRÁS: PÁZMÁNDI PÉTER

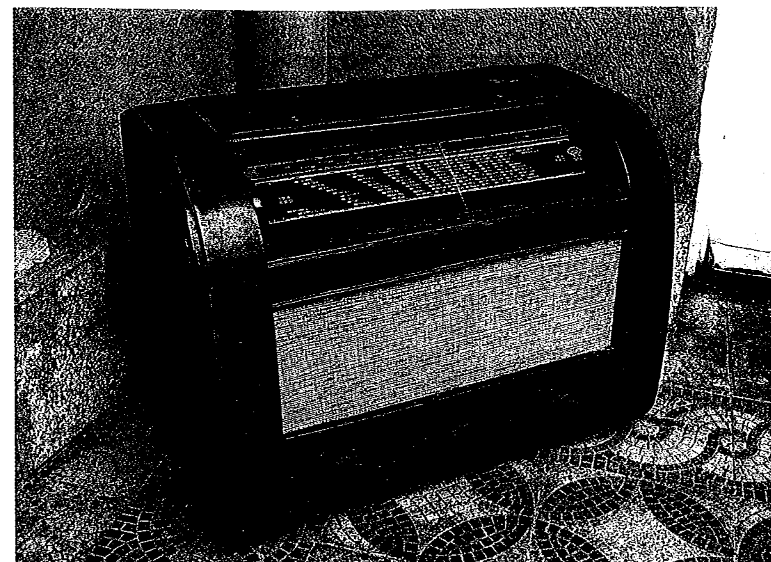
Mulatás szikvízzel
FORRÁS: PÁZMÁNDI PÉTER

Sörözzünk!
FORRÁS: PÁZMÁNDI PÉTER

Nyaralási fotó 1956-ból
FORRÁS: KÉPESSY BENCE

Korabeli Orion rádió, a világvevő. Középhullámon kiváló minőségben a Kossuth és Petőfi adót lehetett hallgatni, a rövidhullámon a zavaróadók következtében szörnyű minőségben bejött a Szabad Európa, az Amerika Hangja és több más nyugatról sugározott magyar nyelvű adó
FORRÁS: KÉPESSY BENCE

VÁLLALATUNK AZ 1956. II. NEGYEDÉVI EREDMÉNYE ALAPJÁN
NEGYEDSZER NYERTE EL A

BELKERESKEDELEM KIVÁLÓ VÁLLALATA

CÍMET. EZ ALKALOMBÓL **1956. AUGUSZTUS 25-ÉN** (SZOMBATON)
ESTE FÉL 8 ÓRAI KEZDETTEL A IX. KINIZSI UTCA 12. SZ. ALATTI
KULTÚRTERMÜNKBEN

ünnepi estet

RENDEZÜNK, MELYRE AZ ELVTÁRSAT ÉS KEDVES CSALÁDJÁT
SZERETETTEL MEGHÍVJUK

BELÉPÉS CSAK MEGHÍVÓVAL

Meghívó a Belkereskedelem Kiváló Vállalata kitüntetés ünnepi estjére
FORRÁS: KÉPESSY BENCE

Ma már tudjuk, az utolsó héten feleslegesnek bizonyult ez az 1956. októberi, korlátlan használatra jogosító villamosbérlet. Huszonharmadika után még azokon a villamosokon sem kérték a jegyeket, amelyek nagy ritkán közlekedtek

FORRÁS: KÉPESSY BENCE

X 270311

Ötvenes évek… Mennyi baljós emléket ébreszthet az olvasóban egy korszak puszta elnevezése! Voltak, akiknek a pufogó propagandaszólamokat harsogó megafonok zaja az egyik fülükön bement, a másikon meg ki, néhányan boldog békeidőként élték át, ám a legtöbben fizikailag-lelkileg alaposan megszenvedték ezt az évtizedet!

A történelemkönyvekben található fényképek a hivatalos politikai és társadalmi eseményeket örökítették meg. Hatvan–hetven év távlatából vizuális emlékezetünk jobbára ezekből a fotókból rakja össze a korszak „filmjét”. Ennek az albumnak az összeállítói azonban inkább a személyes sorsoknak és az élet spontaneitásának pillanatfelvételeire voltak kíváncsiak, amikor elkezdték összegyűjteni a hétköznapok világában született, eddig publikálatlan fotográfiákat, elsősorban azzal a céllal, hogy ezeket bárki megtekinthesse az interneten. A gyűjtőmunka eddigi eredményéből kiválogatott fotókat tartalmazza ez az album, szubjektív képet adva a „vas és acél országáról”.

KOSSUTH KIADÓ
www.kossuth.hu
kiado@kossuth.hu

1990 Ft

ÍGY ÉLTÜNK A VAS ÉS ACÉL ORSZÁGÁBAN

X 270311
9.19M

ÍGY ÉLTÜNK A VAS ÉS ACÉL ORSZÁGÁBAN

Ismeretlen képek az ötvenes évekből

